JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
VERICA TRSTENJAK
6 päivänä joulukuuta 2011 [1]

Asia C-472/10

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság
vastaan
Invitel Távközlési Zrt

(Pest Megyei Bíróságin (Unkari) esittämä ennakkoratkaisupyyntö)

Kuluttajansuoja — Direktiivi 93/13 — 3 artiklan 1 kohta luettuna yhdessä liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan ja 2 kohdan d alakohdan kanssa — 6 ja 7 artikla — Kuluttajasopimusten kohtuuttomat ehdot — Sopimusehto, jossa valtuutetaan yritys muuttamaan sopimuksen ehtoja yksipuolisesti ilman pätevää syytä esittämättä hintojen vaihtelumenetelmää yksityiskohtaisesti — Sopimusehdon kohtuuttomuus — Yleisen edun mukaisen kanteen (actio popularis) avulla todetun sopimusehdon kohtuuttomuuden oikeudelliset vaikutukset — Kansallisten vahvistustuomioiden erga omnes -vaikutus

I Johdanto

1. Nyt käsiteltävä asia perustuu Unkarin Pest Megyei Bíróságin (jäljempänä ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin) SEUT 267 artiklan mukaiseen ennakkoratkaisupyyntöön, jolla se esittää unionin tuomioistuimelle useita kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annetun direktiivin 93/13 [2] tulkintaa koskevia kysymyksiä. Käsiteltävä asia antaa unionin tuomioistuimelle tilaisuuden selvittää tulkintavaltaansa käyttäen muitakin direktiiviin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Vaikka direktiivi on säilynyt lähes muuttumattomana antamisestaan lähtien, se herättää edelleen monenlaisia aineellisia ja prosessuaalisia oikeudellisia kysymyksiä, kuten huomattava ennakkoratkaisupyyntöjen määrä osoittaa. Tässä yhteydessä on huomautettava, että kuluttajan oikeuksista 25.10.2011 annetulla Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2011/83/EU, [3] joka perustuu lähestymistapaan, jonka tavoitteena on kansallisten kuluttajansuojamääräysten täydellinen harmonisointi, tehtiin direktiiviin 93/13 ainoastaan yksittäisiä muutoksia, jotka eivät vaikuta nyt käsiteltävien oikeuskysymysten ratkaisuun.

1 — Alkuperäinen kieli: saksa.
Oikeudenkäyntikieli: unkari.

2 — Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annettu neuvoston direktiivi 93/13/ETY (EYVL L 95, s. 29).

3 — Kuluttajan oikeuksista, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 1999/44/EY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 85/577/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 97/7/EY kumoamisesta 25.10.2011 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/83/EU (EUVL L 304, s. 64). Direktiivi julkaistiin Euroopan unionin virallisessa lehdessä 22.11.2011, ja jäsenvaltioiden on saatettava se voimaan kansallisessa lainsäädännössään 13.12.2013 mennessä. Direktiivin 32 artiklassa, joka lisätään direktiiviin 93/13 8 a artiklana, velvoitetaan jäsenvaltiot ilmoittamaan tiettyjen alojen säännösten hyväksymisestä ja mahdollisista myöhemmistä muutoksista komissiolle, erityisesti direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdan mukaisen sisällön valvonnan laajentamiseksi sekä kansallisten luetteloiden ottamiseksi käyttöön kohtuuttomiksi katsottavista sopimusehdoista. Kuluttajan oikeuksista annetun direktiivin hyväksyminen osuu ajallisesti yhteen komission 11.10.2011 esittämän ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi yhteisestä eurooppalaisesta kauppalaista (KOM(2011) 635 lopullinen) kanssa. Ehdotuksessa ehdotetaan eurooppalaisen kauppalain ottamista käyttöön vaihtoehtona rajatylittävässä kaupassa, kun osapuolet niin nimenomaisesti päättävät. Mainitun asiakirjan 8 luku (79–86 artikla – kohtuuttomat sopimusehdot) sisältää sekä elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisiin sopimuksiin sisältyviä kohtuuttomia ehtoja koskevia säännöksiä, jotka vastaavat pääosin direktiivin 93/13 säännöksiä, että elinkeinonharjoittajien välisiin sopimuksiin sisältyviä kohtuuttomia ehtoja koskevia säännöksiä (ks. kuluttaja-asioita koskevan yksityisoikeuden kehityksestä Wendehorst, C., "Auf dem Weg zu einem zeitgemäßen Verbraucherprivatrecht: Umsetzungskonzepte", *Neuordnung des Verbraucherprivatrechts in Europa? – Zum Vorschlag einer Richtlinie über Rechte der Verbraucher*, Wien, 2009, s. 154– ja kansainvälisen yksityisoikeuden kehityksestä Ferrari, F., *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa*, Gottmadingen, 2007, s. 57).

2. Ennakkoratkaisupyynnön perustana on kansallisen kuluttajansuojaviranomaisen (Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, jäljempänä pääasian kantaja) ja Invitel Távközlési Zrt -nimisen yrityksen (jäljempänä pääasian vastaaja) välinen riita sellaisen tietyn sopimusehdon vaikuttavuudesta, jota vastaaja tavallisesti käyttää asiakkaiden kanssa tekemiensä sopimusten yleisten sopimusehtojen osana ja jonka perusteella sillä on oikeus veloittaa asiakkailtaan jälkikäteen tiettyjä palveluihin liittyviä kustannuksia ja maksuja, joiden laskentamenetelmää ei kuitenkaan ole määritetty sopimuksessa. Kantaja, joka päättelee tästä seikasta, että sopimusehto on kohtuuton, on vaatinut ennakkoratkaisua pyytänyttä tuomioistuinta toteamaan sopimusehdon tehottomaksi, ja lisäksi se on vaatinut mainittujen kustannusten ja maksujen korvaamista.

3. Ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen, joka koostuu oikeastaan kahdesta osakysymyksestä, tarkoituksena on pääasiallisesti saada unionin tuomioistuimelta tietoa siitä, millaiseksi järjestelmä, jonka unionin lainsäätäjä loi direktiivillä 93/13 kuluttajan suojaksi, on muotoiltava jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä direktiivin tavoitteiden saavuttamiseksi. Pääpaino on kysymyksellä, mitä vaatimuksia direktiivissä 93/13 asetetaan kuluttajansuojajärjestöjen mahdollisuudelle ryhtyä kuluttajien edun vuoksi itse kohtuuttomien sopimusehtojen vastaisiin oikeustoimiin. Lisäksi esitetään kysymys, minkälainen oikeusvaikutus kansallisessa oikeusjärjestyksessä voidaan antaa kansallisen tuomioistuimen tuomiolle, jossa todetaan sopimusehdon kohtuuttomuus. Toinen ennakkoratkaisukysymys eroaa aiheeltaan edellä mainituista kysymyksistä siten, että se koskee riidanalaisen sopimusehdon mahdollista luokittelua kohtuuttomaksi direktiivissä 93/13 tarkoitetulla tavalla.

II Asiaa koskeva lainsäädäntö

A *Unionin lainsäädäntö*

4. Direktiivin 93/13 tarkoituksena on sen 1 artiklan 1 kohdan mukaan lähentää jäsenvaltioiden elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välillä tehtyjen sopimusten kohtuuttomia ehtoja koskevia lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä.

5. Direktiivin 3 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Sopimusehtoa, josta ei ole erikseen neuvoteltu, pidetään kohtuuttomana, jos se hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille.

– –

3. Liitteessä on ohjeellinen luettelo, joka ei ole tyhjentävä, niistä ehdoista, joita voidaan pitää kohtuuttomina.”

6. Direktiivin 4 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioidaan ottaen huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja viitaten sopimuksentekohetkellä kaikkiin sopimuksen tekoon liittyviin olosuhteisiin sekä kaikkiin muihin sopimuksen ehtoihin tai toiseen sopimukseen, josta se on riippuvainen, sanotun kuitenkaan rajoittamatta 7 artiklan soveltamista.

2. Sopimusehtojen kohtuuttoman luonteen arviointi ei saa koskea sopimuksen pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyyttä eikä vastineena toimitettavia palveluja ja tavaroita, jos ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.”

7. Saman direktiivin 6 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on säädettävä, että elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja että sopimus jää muilta osin osapuolia sitovaksi, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja.”

8. Direktiivin 7 artiklassa säädetään seuraavaa:

”1. Jäsenvaltioiden on kuluttajien ja kilpailevien elinkeinonharjoittajien edun vuoksi varmistettava, että on olemassa riittäviä ja tehokkaita keinoja kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisissä sopimuksissa.

2. Edellä 1 kohdassa tarkoitetut keinot sisältävät säännöksiä, joiden mukaisesti henkilöt ja järjestöt, joilla on kansallisen lainsäädännön mukaisesti laillinen etu suojella kuluttajia, voivat kansallisen lainsäädännön mukaisesti saattaa asian käsiteltäväksi tuomioistuimessa tai toimivaltaisessa viranomaisessa, jotka voivat päättää, ovatko yleiseen käyttöön laaditut sopimusehdot luonteeltaan kohtuuttomia ja käyttää riittäviä ja tehokkaita keinoja tällaisten ehtojen käytön lopettamiseksi.

3. Kansallista lainsäädäntöä noudattaen 2 kohdassa tarkoitetut oikeudelliset keinot voidaan kohdistaa erikseen tai yhteisesti useisiin saman alan elinkeinonharjoittajiin tai näiden järjestöihin, jotka käyttävät samoja yleisiä sopimusehtoja tai samanlaisia ehtoja tai suosittavat niiden käyttöä.”

9. Direktiivin 93/13 8 artiklassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltiot voivat antaa tai pitää voimassa tämän direktiivin soveltamisalalla perustamissopimuksen mukaisia tiukempia säännöksiä varmistaakseen kuluttajalle suojelun korkeamman tason.”

10. Direktiivin liite sisältää luettelon ehdoista, joita voidaan 3 artiklan 3 kohdan mukaan pitää kohtuuttomina:

”1. Ehdot, joiden tarkoituksena tai seurauksena on

– –

j) elinkeinonharjoittajan valtuuttaminen muuttamaan sopimusehtoja yksipuolisesti ilman pätevää sopimuksessa mainittua syytä;

– –

l) sen salliminen, että tavaroiden hinnat määrätään luovutushetkellä tai että tavaroiden myyjälle tai palvelujen toimittajalle annetaan oikeus korottaa niiden hintaa antamatta kummassakaan tapauksessa kuluttajalle vastaavaa oikeutta peruuttaa sopimus, jos lopullinen hinta on liian korkea suhteessa sopimuksen tekohetkellä sovittuun hintaan;

– –

2. Edellä g, j ja l alakohdan soveltamisala

– –

d) Edellä 1 alakohta ei estä hintaindeksiehtoja, jos ne ovat laillisia ja jos hintojen vaihtelumenetelmä esitetään yksityiskohtaisesti.”

B *Kansallinen lainsäädäntö*

11. Unkarin siviililain (polgári törvénykönyv) 209/A §:n 2 momentin mukaan kuluttajasopimusten yleisissä sopimusehdoissa olevat kohtuuttomat ehdot tai ehdot, jotka elinkeinonharjoittaja on laatinut yksipuolisesti etukäteen ja joista ei ole erikseen neuvoteltu, ovat pätemättömiä.

12. Siviililain 209/B §:n 1 momentin mukaan erikseen lailla nimetty järjestö voi vaatia tuomioistuimelta kuluttajasopimuksen yleisissä sopimusehdoissa olevan kohtuuttoman ehdon toteamista pätemättömäksi 209/A §:n 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Jos tuomioistuin toteaa kohtuuttoman ehdon pätemättömäksi, tätä päätöstä on sovellettava kaikkiin kyseistä ehtoa käyttävän elinkeinonharjoittajan kanssa sopimuksen tehneisiin osapuoliin.

13. Siviililain 209/B §:n 2 momentin mukaan erikseen lailla nimetty järjestö voi myös vaatia sellaisen yleisen sopimusehdon pätemättömyyden toteamista, joka on tarkoitettu käytettäväksi kuluttajien kanssa tehtävissä sopimuksissa ja joka on saatettu yleiseen tietoon, vaikka sitä ei olisikaan vielä käytetty. Mainitun pykälän 3 momentissa säädetään, että jos tuomioistuin toteaa 2 momentin mukaisessa menettelyssä tällaisen ennakolta muotoillun sopimusehdon kohtuuttomaksi, kohtuuttomuus koskee kyseisessä käytössä (tulevaisuudessa) kaikkia ehdon tunnetuksi tehneen kanssa sopimuksen tehneitä. Jokaisella kohtuutonta sopimusehtoa käyttävällä henkilöllä on velvollisuus noudattaa kuluttajan kyseisen päätöksen nojalla esittämiä vaatimuksia. Tuomioistuimen on ratkaisussaan lisäksi kiellettävä kohtuuttoman yleisen sopimusehdon tunnetuksi tehnyttä käyttämästä kyseistä ehtoa.

14. Kuluttajansuojasta vuonna 1997 annetun lain nro CLV (Fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törveny) 39 §:n 1 momentin mukaan kuluttajansuojaviranomainen, kuluttajien etuja ajava yhteiskunnallinen järjestö tai yleinen syyttäjä voi nostaa kanteen sitä vastaan, joka loukkaa lainvastaisella toiminnallaan suuria kuluttajaryhmiä tai aiheuttaa huomattavan suurta vahinkoa, kuluttajien suojelemiseksi tai huomattavan vahingon korvaamiseksi. Tällainen oikeudenkäynti voidaan saattaa vireille myös silloin, kun asiassa ei voida yksilöidä vahinkoa kärsineitä kuluttajia.

15. Sähköisestä viestinnästä vuonna 2003 annetun lain nro C (Elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény) 132 §:n 2 momentin c kohdassa säädetään, että palvelun tarjoajalla on oikeus yksipuolisesti muuttaa sopimusehtoja, kun kyse on olennaisesta olosuhteiden muutoksesta. Tämän lain 132 §:n 4 momentin mukaan palvelun tarjoajalla on oikeus yksipuolisesti määrätä siitä, missä tapauksissa se voi muuttaa ennalta muotoiltuja sopimusehtoja. Lainsäätäjä ei ole asettanut tällaiselle palvelun tarjoajan päätökselle laillisia rajoituksia tai turvaavia edellytyksiä

16. Sähköisestä viestinnästä vuonna 2003 annetun lain nro C 132 §:n 5 momentin mukaan liittymän omistaja ei voi päättää liittymäsopimusta, jos hän on sitoutunut käyttämään palvelua palvelun tarjoajan määräämän ajanjakson ajan ja jos hän on tehnyt sopimuksen tietoisena sopimuksen tuottamista eduista ja muutos ei koske saatua etua. Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan tässä lainsäännöksessä säädetään osapuolille sopimuksesta syntyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista kuluttajan vahingoksi ilman merkittäviä aineellisia rajoituksia, vilpittömän mielen ja hyvän kauppatavan asettamien vaatimusten ja kohtuullisen riskinjaon vastaisesti.

III Tosiseikat, pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

17. Kuten oikeudenkäyntiasiakirjoista käy ilmi, pääasian vastaaja sisällytti tietoliikenneyrityksenä, joka tarjoaa kiinteän verkon palveluja, vuonna 2008 yleisiin sopimusehtoihinsa kohtia, jotka koskivat postiosoituskuluja. Niissä määrätään, että palveluntarjoajalla on postiosoituksena maksettaessa oikeus lisätä syntyneet lisäkulut laskuun. Yleisissä sopimusehdoissa ei kuitenkaan määritetä, miten postiosoituskulut lasketaan.

18. Kuluttajat tekivät sen jälkeen pääasian kantajalle useita kanteluita, joiden perusteella edellä mainittuja ehtoja voidaan kantajan käsityksen mukaan pitää kohtuuttomina. Sen jälkeen kantaja vaati kirjallisesti vastaajaa muuttamaan yleisiä sopimusehtojaan vastaavasti, mistä viimeksi mainittu ehdottomasti kieltäytyi.

19. Kantaja vaatii ennakkoratkaisupyynnön esittäneessä tuomioistuimessa nostamassaan julkisessa kanteessa, joka perustuu Unkarin kuluttajansuojalain 39 §:n 1 momenttiin, ensinnäkin kyseisen sopimusehdon toteamista kohtuuttomaksi siviililain 209/B §:n 1 momentin mukaisesti ja toiseksi niiden summien välitöntä ja takautuvaa palauttamista, jotka vastaaja on saanut postiosoituskulujen lainvastaisen laskuttamisen vuoksi.

20. Kansallinen tuomioistuin on epävarma direktiivin 93/13 yksittäisten säännösten tulkinnasta. Se katsoo, että unionin tuomioistuimen on tulkittava niitä, jotta pääasian kohteena oleva oikeusriita saadaan ratkaistua. Tästä syystä se on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

”1) Voidaanko kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 6 artiklan 1 kohtaa tulkita siten, ettei kohtuuttoman sopimusehdon katsota sitovan yksittäistä kuluttajaa silloin, kun kuluttajasopimuksessa olevan kohtuuttoman sopimusehdon pätemättömyyden toteamista koskevan vaatimuksen tekemiseen laissa nimetty ja lailla tähän valtuutettu järjestö on yleisen edun mukaisella kanteella vaatinut tätä kuluttajien nimissä (ryhmäkanne)?

Kun on nostettu yleisen edun mukainen kanne, jossa vaaditaan ratkaisemaan asia sellaisten kuluttajien, jotka eivät ole asianosaisia, hyväksi, tai jossa vaaditaan, että kohtuuttoman yleisen sopimusehdon käyttäminen kielletään, voidaanko edellä mainitun direktiivin 6 artiklan 1 kohtaa tulkita siten, ettei kuluttajasopimuksissa oleva kohtuuton sopimusehto sido ketään asianomaisista kuluttajista eikä tulevaisuudessa muitakaan kuluttajia ja että tuomioistuimen on viran puolesta sovellettava tästä johtuvia oikeudellisia seurauksia?

2) Voidaanko neuvoston direktiivin 93/13/ETY 3 artiklan 1 kohtaa – ottamalla huomioon sen 3 artiklan 3 kohdan mukaan sovellettavassa liitteessä olevien 1 kohdan j alakohdan ja 2 kohdan d alakohdan säännökset – tulkita siten, että silloin kun elinkeinonharjoittaja tai palvelujen tarjoaja yksipuolisesti muuttaa sopimusehtoja esittämättä yksiselitteisesti hintojen vaihtelumenetelmää ja mainitsematta sopimuksessa perusteltuja syitä, tätä on pidettävä kohtuuttomana sopimusehtona suoraan lain nojalla?”

IV Asian käsittely unionin tuomioistuimessa

21. Ennakkoratkaisupyyntö, joka on päivätty 25.8.2010, saapui unionin tuomioistuimen kirjaamoon 29.9.2010.

22. Pääasian kantaja, Unkarin ja Espanjan hallitukset ja Euroopan komissio ovat esittäneet kirjallisia huomautuksia Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 23 artiklassa mainitussa määräajassa.

23. Koska yksikään asianosaisista ei pyytänyt suullisen käsittelyn aloittamista, unionin tuomioistuimen 7.9.2011 pidetyn yleiskokouksen jälkeen voitiin laatia asiaa koskeva ratkaisuehdotus.

V Asianosaisten pääasialliset lausumat

A *Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys*

24. Unkarin hallitus viittaa unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja siihen, että direktiivin 93/13 7 artiklan mukaiset kollektiiviset toimet ovat ennalta ehkäiseviä siltä osin kuin niiden tavoitteena on kohtuuttomien, kuluttajien etujen vastaisten sopimusehtojen kieltäminen. Julkisen kanteen muodostaman välineen, johon voidaan soveltaa myös direktiiviä 2009/22, tarkoituksena on

kuluttajien yhteisten etujen suojaaminen riippumatta siitä, ovatko he oikeudenkäynnin asianosaisia vai eivät. Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 2 kohtaa pitäisi näin ollen tulkita yhdessä siten, etteivät ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kohtuuttomiksi luokittelemat sopimusehdot sido kuluttajia eikä niitä voida käyttää tulevaisuudessa.

25. Direktiivin 93/13 mukaan kansallisen tuomioistuimen on todettava sopimusehtojen kohtuuton luonne tarvittaessa viran puolesta ja jätettävä soveltamatta ehtoja, jollei kuluttaja vastusta sitä. Toisaalta kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on määrittää sopimusehdon kohtuuttoman luonteen toteamisen oikeudelliset seuraamukset vahvistamiskanteen yhteydessä.

26. Espanjan hallitus katsoo, ettei kohtuuton sopimusehto sido kuluttajia myöskään tulevaisuudessa, kun siihen oikeutettu järjestö vaatii kanteella toteamaan, ettei sopimusehto sido kuluttajia, ja kun tuomioistuin hyväksyy kanteen. Kansallinen tuomioistuin on myös velvollinen määräämään viran puolesta oikeudellisista seuraamuksista, joita kyseisen sopimusehdon kohtuuttomuuden toteamisesta ja kuluttajasopimuksissa käytön kiellosta seuraa.

27. Komissio viittaa siihen, että direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan lausuma, jonka mukaan kohtuuttomat sopimusehdot eivät sido kuluttajia, velvoittaa jäsenvaltioita saavuttamaan tietyn tuloksen. Täytäntöönpanosääntöjen pitäisi olla unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä määritettyjen yhdenvertaisuus- ja tehokkuusperiaatteiden mukaisia.

28. Koska direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohta ei sisällä täsmällisiä sääntöjä tavasta, jolla kohtuuttomien sopimusehtojen käyttö on saatava loppumaan, direktiivi ei ole esteenä sille, etteivät kohtuuttoman sopimusehdon kieltokanteen avulla mitättömäksi julistamisen oikeudelliset seuraamukset rajoitu oikeusriidan asianosaisiin. Unkarin lainsäädäntö, jonka mukaan mitättömäksi julistaminen koskee niitä, jotka tekevät tällaisen ehdon sisältävän sopimuksen, auttaa saavuttamaan direktiivin tavoitteet. Lisäksi komissio toteaa, ettei direktiivi 93/13 ole esteenä kansalliselle säännökselle, jonka mukaan kansallinen tuomioistuin on velvollinen määräämään viran puolesta päätöksestä seuraavista oikeudellisista seuraamuksista, nimittäin myös sellaisten kuluttajien hyödyksi, jotka eivät ole asianosaisia.

B *Toinen ennakkoratkaisukysymys*

29. Sekä Unkarin hallitus että komissio väittävät, että direktiivin 93/13 3 artiklassa luetellaan abstraktisti kaikki ne ominaisuudet, joiden vuoksi sopimusehto on luonteeltaan kohtuuton. Lisäksi direktiivin liite sisältää luettelon ehdoista, jotka voidaan katsoa kohtuuttomiksi. Pelkästään se seikka, että tietty ehto mainitaan luettelossa, ei tarkoita väistämättä sitä, että ehto on luokiteltava oikeudellisesti kohtuuttomaksi. Kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on arvioida sitä itse, jolloin sen on otettava huomioon tietyt yleiset perusteet, jotka puolestaan kuuluvat unionin tuomioistuimen tulkintatoimivaltaan.

30. Unkarin hallitus viittaa pääasian tosiseikkoihin ja toteaa, ettei yleisten sopimusehtojen yksipuolinen muutos ilmoittamatta muuttamisen sääntöjä tai syytä ole direktiivin 93/13 mukaista, koska se johtaa sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien huomattavaan epätasapainoon. Kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on kuitenkin arvioida kyseistä sopimusehtoa yksittäistapauksen tosiseikkojen perusteella, jolloin sen on otettava huomioon direktiivissä 93/13 mainitut perusteet.

31. Espanjan hallitus toteaa, että kun elinkeinonharjoittaja varaa sopimusehdossa itselleen oikeuden muuttaa yleisiä sopimusehtoja yksipuolisesti ilmoittamatta hinnanmuutoksen sääntöjä tai syytä, ehtoa on pidettävä kohtuuttomana.

VI Oikeudellinen arviointi

A *Ensimmäinen ennakkoratkaisukysymys*

32. Kahdesta osakysymyksestä koostuvan ensimmäisen ennakkoratkaisukysymyksen tavoitteena on lähinnä sen toteaminen, onko direktiivin 93/13 kanssa yhteensopiva Unkarin yleistä oikeussuojaa koskeva järjestelmä, jonka muodostaa yleisen edun mukainen kanne (actio popularis), jonka kuluttajansuojajärjestöt kansallisen lainsäädännön mukaan voivat panna vireille. Näiden kysymysten tarkastelu tarjoaa tilaisuuden valaista lähemmin direktiivillä 93/13 luodun kuluttajia kohtuuttomilta sopimusehdoilta suojaavan järjestelmän perusperiaatteita. Näin saadut tiedot voivat auttaa löytämään vastauksen ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kysymyksiin.

33. Suojajärjestelmän yleisen kuvaamisen jälkeen tutkin ryhmäkannetta sellaisena kuin direktiivin antaja on sen hahmotellut, jolloin keskityn siihen keskeiseen kysymykseen, mitä oikeusvaikutuksia yleisen edun mukaista kannetta koskevalla kansallisen tuomioistuimen tuomiolla pitää olla, jotta se olisi direktiivin 93/13 kuluttajansuojelutavoitteen mukainen.

1. Kuluttajansuoja direktiivin tavoitteena

34. Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan direktiivillä 93/13 toteutettu suojajärjestelmä perustuu ajatukseen siitä, että kuluttaja on elinkeinonharjoittajaan nähden heikompi osapuoli sekä neuvotteluaseman että tietojen puolesta, mikä johtaa kuluttajan sitoutumaan elinkeinonharjoittajan ennakolta laatimiin sopimusehtoihin ilman, että hän voisi vaikuttaa niiden sisältöön.[4] Tämän heikomman aseman takia direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään, etteivät kohtuuttomat ehdot sido kuluttajia. Oikeuskäytännöstä käy ilmi, että kyseessä on pakottava säännös, jolla pyritään toisen sopimuspuolen heikomman aseman vuoksi korvaamaan muodollinen tasapaino, joka sopimuksessa perustetaan sopimuspuolten oikeuksien ja velvollisuuksien välille, todellisella tasapainolla, jolla voidaan palauttaa sopimuspuolten välinen yhdenvertaisuus.[5]

35. Jotta direktiivissä 93/13 haluttu suoja varmistettaisiin, unionin tuomioistuin on useasti todennut, että kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välistä epätasa-arvoista tilannetta voidaan tasoittaa ainoastaan sopimuspuolten ulkopuolisella aktiivisella väliintulolla.[6] Nämä periaatteet huomioon ottaen unionin tuomioistuin on katsonut, että kansallisilla tuomioistuimilla on velvollisuus viran puolesta tutkia sopimusehdon kohtuuttomuus.[7] Tuomioistuinten oikeus tutkia tietyn ehdon kohtuuttomuus viran puolesta on unionin tuomioistuimen mukaan ”keino, jonka avulla voidaan samanaikaisesti saavuttaa direktiivin 6 artiklassa vahvistettu tulos eli sen estäminen, että kohtuuton ehto sitoisi yksittäistä kuluttajaa, ja edistää direktiivin 7 artiklassa tarkoitetun tavoitteen toteuttamista, koska tällaisella tutkimisella voi olla sellainen vaikutus, joka osaltaan saa elinkeinonharjoittajan luopumaan kohtuuttomien ehtojen käytöstä niissä sopimuksissa, joita se tekee kuluttajien kanssa”.[8] Unionin tuomioistuin on lisäksi pitänyt tätä tuomioistuimelle annettua toimivaltaa tarpeellisena ”tosiasiallisen kuluttajansuojan turvaamiseksi, kun otetaan huomioon muun muassa se vähäistä suurempi vaara, että kuluttaja ei tunne oikeuksiaan tai kohtaa vaikeuksia niiden käyttämisessä”.[9]

4 — Ks. yhdistetyt asiat C-240/98-C-244/98, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, tuomio 27.6.2000 (Kok., s. I-4941, 25 kohta) ja asia C-168/05, Mostaza Claro, tuomio 26.10.2006 (Kok., s. I-10421, 25 kohta).

5 — Ks. edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 36 kohta ja asia C-243/08, Pannon GSM, tuomio 4.6.2009 (Kok., s. I-4713, 25 kohta).

6 — Ks. edellä alaviitteessä 4 mainitut yhdistetyt asiat Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, tuomion 27 kohta; edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 26 kohta ja asia C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones, tuomio 6.10.2009 (Kok., s. I-9579, 31 kohta).

7 — Edellä alaviitteessä 6 mainittu asia Asturcom Telecomunicaciones, tuomion 32 kohta.

8 — Asia C-473/00, Cofidis, tuomio 21.11.2002 (Kok., s. I-10875, 32 kohta) ja edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 27 kohta.

9 — Edellä alaviitteessä 8 mainittu asia Cofidis, tuomion 33 kohta ja edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 28 kohta.

2. Ryhmäkanne direktiivin 93/13 6 ja 7 artiklassa tarkoitettuna lähtökohtaisesti riittävänä ja tehokkaana keinona

36. Tähänastiset ennakkoratkaisupyynnöt ovat koskeneet lähinnä yksilölliseen oikeussuojaan liittyviä kysymyksiä ja näin ollen tapauksia, joissa kuluttaja on ryhtynyt puolustamaan itseään kohtuuttomien sopimusehtojen käyttöä vastaan esimerkiksi valittamalla sopimuksesta tai vastustamalla pakkotäytäntöönpanoa. Olisi kuitenkin väärin päätellä tämän perusteella, että direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan säännös, jossa sallitaan yksityishenkilöiden ja järjestöjen suojella kuluttajia kohtuuttomilta ehdoilta elinkeinotoiminnan yhteydessä saattamalla asia käsiteltäväksi tuomioistuimessa, olisi käytännössä vähämerkityksinen.

37. Edellä mainittu säännös, jossa säädetään abstraktin valvonnan mekanismien käyttöönotosta, täydentää itse asiassa direktiivillä 93/13 luotua suojajärjestelmää, sillä se mahdollistaa kohtuuttomien sopimusehtojen tehokkaan torjumisen myös silloin, kun kuluttaja poikkeuksellisesti ei vaadi oikeussuojaa – esimerkiksi kustannussyistä. Tämä vastaa myös direktiivin 93/13 tavoitetta, jona on, kuten 7 artiklan 1 kohdasta käy ilmi, asianmukaisen suojan tarjoaminen kuluttajille yksittäisissä riitatapauksissa elinkeinonharjoittajien kanssa sekä tällaisten kohtuuttomien ehtojen käytön lopettaminen.

38. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdassa asetetaan jäsenvaltioille velvollisuus ottaa käyttöön ”riittäviä ja tehokkaita keinoja” kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi. Tämä edellytys tarkoittaa erityisesti sitä, että on oltava olemassa mahdollisuus kieltää kohtuuttoman ehdon käyttö yksittäistapausta laajemmalti. Tällöin voidaan käyttää sekä siviilioikeudellisia että hallinto-oikeudellisia ja rikos- tai järjestysoikeudellisia välineitä.[10] Mitkä keinot kussakin oikeusjärjestelmässä ovat sopivimpia riittäviä ja tehokkaita välineitä, jää lopulta jäsenvaltioiden harkittavaksi. Jäsenvaltiot voivat vapaasti valita kansallisten oikeusperinteidensä mukaisia valvontamekanismeja. Kuten direktiivin 7 artiklan 1 ja 2 kohdan systemaattisesta tulkinnasta käy ilmi, järjestelmältä vaaditaan kuitenkin riittävää tehokkuutta.[11] Siihen liittyy erityisesti toimivaltaisen tuomioistuimen tai toimivaltaisten viranomaisten itsenäinen sopimusehdon kohtuuttomuutta koskeva päätäntävalta ja riittävien ja tehokkaiden keinojen olemassaolo kyseisen ehdon käytön lopettamiseksi.

10 — Yleiskuvan jäsenvaltioiden tasolla käytettävistä välineistä tarjoaa Ebers, M., ”Unfair Contract Terms Directive (93/13)”, teoksessa *EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis* (toim. Hans Schulte-Nölke, Christian Twigg-Flesner ja Martin Ebers), s. 422 ja sitä seuraavat sivut. Tekstistä käy ilmi, että kaikki jäsenvaltiot ovat säätäneet oikeudellisista menettelyistä kohtuuttomien sopimusehtojen kieltämiseksi. Joissakin jäsenvaltioissa käytetään hallinto-oikeudellisia välineitä, kun taas toisissa jäsenvaltioissa on mahdollista nostaa ryhmäkanteita.

11 — Ks. Micklitz, H.-W., ”AGB-Gesetz und die EG-Richtlinie über missbräuchliche Vertragsklauseln in Verbraucherverträgen”, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 1993, s. 529, joka viittaa siihen, ettei unionin lainsäätäjä ole halunnut puuttua valvontatapaan. Jäsenvaltiot voivat valita vapaasti, antavatko ne valvonnan hallintoviranomaisten vai kuluttajajärjestöjen tehtäväksi, kunhan valvonta on tehokasta ja riittävää. Vastaavasti myös Pfeiffer, T., teoksessa *Das Recht der Europäischen Union - Kommentar* (toim. E. Grabitz ja M. Hilf), nide IV, A5, 7 artikla, 14 kohta, s. 3, jonka mukaan jäsenvaltiot saavat päättää, tarkoittaako abstrakti valvontamenetelmä oikeudenkäyntimenettelyä vai hallinnollista menettelyä. Menettelyn on kuitenkin oltava riittävän tehokas. Damm, R., ”Europäisches Verbrauchervertragsrecht und AGB-Recht”, *Juristenzeitung*, 1994, s. 175, tulkitsee direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan säännöstä niin, että päätös siitä, tapahtuuko kohtuuttomien ehtojen abstrakti valvonta oikeudenkäyntimenettelyn vai hallinnollisen menettelyn yhteydessä, tehdään kansallisessa lainsäädännössä. Tekijä viittaa kuitenkin siihen, että sekä ryhmäkanteen olemassaolo että sen tehokkuus unionin oikeudessa johtuu siitä, että sen ansiosta on käytettävissä riittäviä ja tehokkaita keinoja kohtuuttomien ehtojen käytön estämiseksi.

39. Direktiivissä säädetään tärkeimpänä ja pakollisena tehokkaan valvonnan välineenä ryhmäkanteesta, joka oli käytössä joidenkin jäsenvaltioiden kansallisissa oikeusjärjestyksissä jo ennen direktiivin 93/13 voimaantuloa.[12] Direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että ”henkilöt ja järjestöt, joilla on kansallisen lainsäädännön mukaisesti laillinen etu suojella kuluttajia, voivat – – saattaa asian käsiteltäväksi tuomioistuimessa tai toimivaltaisessa viranomaisessa”, jotta ne voivat päättää, ovatko sopimusehdot luonteeltaan kohtuuttomia ja ”käyttää riittäviä ja tehokkaita keinoja tällaisten ehtojen käytön lopettamiseksi”. Se, että direktiivin laatija on nimenomaisesti säätänyt ryhmäkanteesta, osoittaa, että se pitää ryhmäkannetta lähtökohtaisesti 7 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna riittävänä ja tehokkaana keinona kohtuuttomien sopimusehtojen käytön estämiseksi elinkeinotoiminnassa.

40. Tässä yhteydessä vaikuttaa järkevältä viitata siihen, ettei kuluttajien etuja edustavien henkilöiden tai järjestöjen nostamia, yksittäisten sopimusehtojen tehottomuuden toteamiseen tai niiden käytön kieltämiseen elinkeinotoiminnassa tähtääviä kanteita ole syytä arvioida laadullisesti eri tavalla kuin yksittäisten kuluttajien kanteita. Ensin mainittuihin pätevät lähtökohtaisesti samat näkökohdat, jotka oikeuttavat kuluttajien tiukan suojan ja joihin unionin tuomioistuin on perustanut direktiivin 93/13 6 artiklaa koskevan oikeuskäytäntönsä yksittäisissä menettelyissä. Sopimussuhteessa yleensä heikompana osapuolena olevan kuluttajan suojaksi on nimittäin ryhdyttävä sellaisiin toimiin, jotka estävät kohtuuttomia ehtoja käyttäviä elinkeinonharjoittajia käyttämästä niitä. Kuten asiassa komissio vastaan Italia 24.1.2002 annetussa tuomiossa[13] todettiin, prosessioikeudelliselta kannalta keinoiksi sopivat kyseisen ehdon mitättömäksi toteamiseen tähtäävien kanteiden lisäksi myös ennalta ehkäisevät keinot, esimerkiksi käytön kieltämiseen tähtäävät kanteet.[14]

12 — Euroopan unionin kaikissa jäsenvaltioissa on mahdollista saattaa kohtuuttomia ehtoja koskeva asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ryhmäkanteen avulla. Lähes kaikissa jäsenvaltioissa on vähimmäistason vaatimuksen mukaisesti mahdollista nostaa kieltokanne sellaisia henkilöitä vastaan, jotka käyttävät tai suosittavat kohtuuttomia ehtoja. Kiireellisissä tapauksissa voidaan yleensä lisäksi pyytää oikeudessa välitoimien määräämistä. Joissakin jäsenvaltioissa on käytössä myös vahingonkorvauskanne. Ryhmäkanteella on Saksassa yli sadan vuoden historia. Toimialajärjestöjen kanneoikeudesta säädettiin ensimmäisen kerran jo vilpillisen kilpailun estämisestä vuonna 1896 annetussa laissa (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb). Noin 80 vuotta myöhemmin tämä kuluttaja- ja elinkeinoelämän järjestöjen ryhmäkanne sisällytettiin yleisiä sopimusehtoja koskevaan lainsäädäntöön. Sen mukaan oikeutetut, kuten esimerkiksi kuluttajajärjestöt ja teollisuus- ja kauppakamarit tai käsiteollisuusyhdistykset, voivat vaatia sitä, joka käyttää yleisissä sopimusehdoissa siviililain (Bürgerliches Gesetzbuch) 307–309 §:n mukaan tehottomia määräyksiä tai suosittelee niitä oikeustoimiperusteiseen kanssakäymiseen, luopumaan ehdon käyttämisestä tai suosittelutapauksessa myös peruuttamaan suosittelunsa (kieltokanteita koskevan lain (Unterlassungsklagengesetz) 1 ja 3 §). Ranskassa on ollut vuodesta 1988 lähtien olemassa hallintoviranomaisvalvonnan ja tuomioistuinten suorittaman yksittäisen oikeudenkäynnin sisällönvalvonnan lisäksi myös kuluttajajärjestöjen asiavaltuus (kuluttajansuojalain (Code de la Consommation) L-421-1 § ja sitä seuraavat pykälät). Ne voivat nostaa kieltokanteen (L. 421-2 §; L-421-6 §), ja niillä on oikeus kollektiiviseen vahingonkorvaukseen, jos kohtuuttoman ehdon käyttäjän toiminta on haitannut kuluttajien kollektiivisia etuja (L. 421-1 §; L. 421-7 §). Puolan siviiliprosessioikeus on sisältänyt direktiivin 93/13 täytäntöönpanosta lähtien ensimmäistä kertaa ryhmäkannemenettelyjen abstraktia ehtojen valvontaa koskevia sääntöjä (siviiliprosessilain (Kodeks postępowania cywilnego) 479 § ja sitä seuraavat pykälät). Legitimoituja eivät ole ainoastaan kuluttajajärjestöt, paikalliset kuluttaja-asiamiehet sekä kilpailu- ja kuluttajansuojaviraston pääjohtaja, vaan myös kaikki ne, jotka käyttäjän tarjouksen jälkeen olisivat voineet tehdä sopimuksen. Yhdistyneessä kuningaskunnassa annetaan kuluttajajärjestöille asiavaltuus ja kanteen nostavalle kuluttajajärjestölle oikeus edustaa kuluttajia oikeudenkäynnissä (vuoden 1999 kuluttajasopimusten kohtuuttomia ehtoja koskevan lain (Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999) 11 ja 12 §). Espanjassakin kuluttajajärjestöillä on asiavaltuus (yleisiä sopimusehtoja koskevan lain 7/98 (Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación) 12 § ja sitä seuraavat pykälät), jonka perusteella ne voivat vaatia kanteella ehdon kieltämistä tai peruuttamista tai vahingonkorvausta. Vuodesta 2001 alkaen kuluttajajärjestöt voivat lisäksi Espanjan siviiliprosessilain mukaan vaatia vahingonkorvausta lähemmin määrittämättä jätetyn kuluttajaryhmän puolesta. Itävallassakin on olemassa ryhmäkanne kuluttajien suojaksi (kuluttajansuojalain (Konsumentenschutzgesetz) 28 § ja sitä seuraavat pykälät). Laissa määritetyillä kuluttajajärjestöillä ja elinkeinoelämän järjestöillä on kuluttajansuojaoikeuden rikkomisen yhteydessä kielto-oikeus. Italian oikeustila on samankaltainen (kuluttajansuojalain (Codice del consumo) 37 §). Sloveniassa kaikki kuluttajien oikeuksien ja etujen suojelemiseksi perustetut järjestöt, jotka ovat oikeushenkilöitä, joiden perustamisesta kanteen nostamiseen on kulunut vähintään vuosi ja joilla on tosiasiallista toimintaa, voivat nostaa kanteen lainvastaisten yleisten sopimusehtojen käytön kieltämiseksi yritykseltä tuomioistuimessa tai sopimusten, niiden yksittäisten ehtojen tai sopimuksiin sisältyvien yleisten sopimusehtojen mitättömyyden toteamiseksi (kuluttajansuojalain (Zakon o varstvu potrošnikov) 74 § ja sitä seuraava pykälä). Portugalissa myös kuluttajilla ja kuluttajajärjestöillä, joita asia ei suoraan koske, on asiavaltuus (Lei Nr. 24/95 do consumidor, 13 §), jotta ne voivat esittää tuomioistuimessa kielto- ja vahingonkorvausvaatimuksia.

13 — Asia C-372/99 (Kok., s. I-819).

14 — Ibid., tuomion 14 ja 15 kohta.

41. Ryhmäkanne tarjoaa kollektiivisena oikeussuojakeinona mahdollisuuden käyttää näitä oikeussuojakeinoja, ja lisäksi sillä on ominaisuuksia, jotka tekevät siitä tehokkaan estämisvälineen.[15] Kuten edellä mainitun asian tuomiosta käy ilmi, myös unionin tuomioistuin on tätä mieltä.[16] Ryhmäkanteella on useita etuja yksittäiseen kanteeseen verrattuna. Yhdistämällä kuluttajien yleisiä etuja voidaan saada ajettua niitä oikeudellisesti. Kuluttajansuojajärjestöt huolehtivat nimittäin ryhmäkanteiden avulla siitä, että kuluttajat saavat äänen ja painoa sille, mikä ei olisi erillisissä menettelyissä usein mahdollista heidän yleensä heikomman asemansa vuoksi. Ryhmäkanne parantaa kuluttajan asemaa prosessuaalisella tasolla ja poistaa häneltä esimerkiksi siviiliprosessin kustannusriskin siinä tapauksessa, että hän häviää asian, mikä voi saada yksittäisen kuluttajan luopumaan oikeuksiensa puolustamisesta yhtä hyvin kuin yksittäistapauksessa liian vähäisiä vaateita koskeva riitakin, jolloin vaateiden puolesta ei kannattaisi ryhtyä kamppailemaan yksin.[17] Ryhmäkanteen avulla tapahtuva menestyksellinen oikeuksien suojaaminen tasoittaa oikeudenmukaisesti kuluttajien ja yrittäjien etuja, huolehtii kilpailun rehellisyydestä ja osoittaa, että ryhmäkanne on ainakin yhtä tärkeä kuluttajien suojakeino kuin yksittäinen kanne.

42. Edellä mainituista syistä henkilöt tai järjestöt, jotka ovat oikeutettuja kanteen nostamiseen, voivat, jollei sovelleta tällaisia kanteita koskevia erityissääntöjä – esimerkiksi direktiivin 5 artiklan tulkintasääntöä[18] – voivat vedota kohtuuttomien ehtojen kieltämiseksi myös direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa koskevaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön.

43. Edellä esitetystä seuraa, että Unkarin oikeusjärjestyksen yleistä oikeussuojaa koskeva järjestelmä, jossa käytetään ryhmäkanteen muodostamaa välinettä, vastaa lähtökohtaisesti direktiivin 93/13 vaatimuksia. Tämä ei kerro kuitenkaan vielä mitään siitä, täyttääkö järjestelmä vaatimukset konkreettisesti. Tätä tutkitaan seuraavaksi.

3. Ryhmäkanteen muodon yksityiskohdat

44. Kuten direktiivin 93/13 johdanto-osan 12 perustelukappaleesta käy ilmi, direktiivillä yhdenmukaistetaan lainsäädäntö ainoastaan osittain.[19] Tästä syystä lähtökohdaksi ei voida ottaa sitä, että direktiivin tavoitteena on kuluttajasopimuksiin liittyvien prosessioikeudellisten ryhmäkanteiden yhdenmukaistaminen. Tämä toteamus ei kuitenkaan sulje pois sitä, että direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan katsotaan yhdenmukaistavan ryhmäkannelainsäädäntö osittain.[20]

45. Osittaista yhdenmukaistamista tukevat menettelyä koskevat yksittäiset vaatimukset. Siitä riippumatta direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdassa jäsenvaltioille annettu mahdollisuus sallia oikeusjärjestyksessään myös yleisen edun mukaisen ryhmäkanteen muodostama väline antaa epäsuorasti tietoa siitä, millainen menettelyn pitää olla, ja ennen kaikkea siitä, millaisia oikeusvaikutuksia kansallisten tuomioistuinten päätöksillä on oltava, sillä suojajärjestelmä voi täyttää kuluttajansuojan tavoitteet tehokkaasti ja riittävästi ainoastaan, kun tietyt vaatimukset on täytetty.

15 — Vastaavasti Paisant, G., ”Les limites de l’action collective en suppression de clauses abusives”, *La Semaine Juridique - Édition Générale*, nro 18, 2005, s. II-10057, joka viittaa ryhmäkanteen ennalta ehkäisevään luonteeseen. Hänen mukaansa ryhmäkanteen tarkoituksena on välttää se, että yhä uudet kuluttajat joutuvat kohtuuttomiksi luokiteltujen sopimusehtojen uhreiksi.

16 — Ks. edellä alaviitteessä 13 mainittu asia komissio v. Italia, tuomion 14 ja 15 kohta, jossa mm. ryhmäkanteella todetaan olevan pelotevaikutus, koska toteutettavilla toimenpiteillä on ”ennalta ehkäisevä luonne” ja ”yleisestävä tavoite”.

17 — Tähän viitataan osuvasti julkaisuissa Del Chiappa, P., ”Le associazione, la rappresentanza e la partecipazione dei consumatori”, *I diritti dei consumatori* (toim. Guido Alpa), nide II, Torino 2009, s. 726 ja ”La tutela individuale e collettiva dei consumatori”, *I diritti dei consumatori* (toim. Guido Alpa), nide I, Torino, 2009, s. 146 sekä Fornage, A.-C., *La mise en oeuvre des droits du consommateur contractant* (toim. Andreas Furrer ym.), Bryssel, 2011, s. 378. Jos oikeusriidan kustannus-hyötysuhde osoittautuu kuluttajalle epäedulliseksi, hän yleensä luopuu oikeuksiensa puolustamisesta tuomioistuimessa. Tekijöiden käsityksen mukaan yksilöllinen oikeussuoja on välttämätön, mutta se ei riitä luomaan pitkän aikavälin kuluttajansuojaa.

18 — Ks. asia C-70/03, komissio v. Espanja, tuomio 9.9.2004 (Kok., s. I-7999), joka koskee direktiivin 93/13 5 artiklan tulkintasääntöjä ja siinä tehtyä erottelua yksittäisten kuluttajien nostamien kanteiden ja kuluttajien kollektiivisia intressejä edustavien henkilöiden tai järjestöjen nostamien kieltokanteiden välillä. Tuomiossa perusteltiin tätä erottelua kanteiden erilaisilla tavoitteilla. Ensin mainitussa tapauksessa tuomioistuimen tai toimivaltaisten viranomaisten on arvioitava tapauskohtaisesti, onko jo olemassa olevaan sopimukseen sisältyvä ehto kohtuuton, kun taas jälkimmäisessä tapauksessa niiden on arvioitava yleisemmin, onko sellainen ehto, joka mahdollisesti sisällytetään sopimuksiin, joita ei ole vielä tehty, kohtuuton.

19 — Ks. asia C-484/08, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, tuomio 3.6.2010 (Kok., s. I-4785, 28 ja 29 kohta).

20 — Edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., 7 artikla, 20 kohta, s. 5.

46. Tällaisen yleisen oikeussuojajärjestelmän olemassaolo tarkoittaa prosessuaaliselta kannalta lähinnä sitä, että henkilöillä tai järjestöillä, jotka edustavat kuluttajien etuja, on oltava oikeus vaatia tuomioistuimessa riidanalaisten kohtuuttomien ehtojen toteamista tehottomiksi ja niiden käytön kieltämistä elinkeinotoiminnassa. Sen vuoksi 7 artiklan 2 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden on annettava säännöksiä, joiden mukaan tällaisilla henkilöillä ja järjestöillä on oikeus saattaa asia käsiteltäväksi tuomioistuimessa tai toimivaltaisessa viranomaisessa. Tätä säännöstä on tulkittava oikeudellisesti siten, että heille on annettava oikeus vaatimusten esittämiseen tai kanteiden nostamiseen. [21] Näin heille varmistetaan prosessuaalinen asema, jonka ansiosta he voivat tehokkaasti ja asianmukaisesti ajaa kolmansien osapuolten etuja.

a) Vahvistamistuomion kolmansiin osapuoliin kohdistuvat oikeusvaikutukset

i) Direktiivin 7 artiklan 2 kohdan mukaisen abstraktin valvontamenettelyn yleispiirteet

47. Tarkasteltaessa sitä kysymystä, millaisia oikeusvaikutuksia kansallisten tuomioistuinten päätöksillä on oltava, jotta ne täyttäisivät asianmukaisesti kuluttajansuojan tavoitteet, on viitattava ensi sijassa direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan keskeiseen säännökseen, jonka mukaan kohtuuttomat ehdot ”eivät sido kuluttajia”. Kohtuuttomuudesta aiheutuvasta oikeusseuraamuksesta säädetään näin ollen jäsenvaltioita sitovasti. Se, ettei ehto sido kuluttajaa, merkitsee direktiivin mukaan sitä, ettei kohtuuton ehto voi olla kuluttajaa oikeudellisesti sitova. Tällaisessa ehdossa määritetyt kuluttajan velvollisuudet eivät ole alun alkaenkaan oikeudellisesti sitovia. Sitomattomuus on sen vuoksi olemassa *lain nojalla* eikä riipu tuomioistuimen päätöksestä. Tuomioistuin siis ainoastaan toteaa, etteivät vastaavat säännökset voineet sitoa kuluttajaa. [22]

48. Itse sitomattomuuden käsite on moniselitteinen, ja siinä otetaan huomioon se, että ehdon kohtuuttoman luonteen toteamisen seurauksista säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Ne voivat olla erilaisia oikeusjärjestyksen mukaan. Etenkin sen vuoksi direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa käytetään neutraalia käsitettä. [23] Direktiivin tässä säännöksessä säädetään ainoastaan tuloksesta, jonka saavuttamisen jäsenvaltiot joutuvat varmistamaan direktiiviä täytäntöönpannessaan, säätämättä täsmällisemmin siitä, onko kyseinen ehto julistettava mitättömäksi tai tehottomaksi. Se jätetään kansallisen lainsäädännön tehtäväksi, jossa säädetään täsmällisestä oikeusseuraamuksesta. [24] Unionin lainsäätäjän neutraalien käsitteiden käyttö perustuu tietoon siviilioikeusjärjestelmien ja -perinteiden monimuotoisuudesta Euroopan unionissa. [25]

21 — Ks. Ulmer, P., ”Zur Anpassung des AGB-Gesetzes an die EG-Richtlinie über mißbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen”, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 1993, s. 337.

22 — Ks. Kapnopoulou, E., *Das Recht der missbräuchlichen Klausel in der Europäischen Union*, Tübingen, 1997, s. 150 ja 151.

23 — Direktiivin 93/13 syntyhistoria auttaa ymmärtämään paremmin tätä käsitettä. Direktiiviehdotuksissa kohtuuttomat ehdot todettiin vielä tehottomiksi (saksaksi ”unwirksam”). Koska tähän oikeudelliseen käsitteeseen liittyy jäsenvaltioissa hyvin erityisiä kansallisia säännöstöjä, jotka aiheuttivat hankaluuksia, sitä vastustettiin jonkin verran neuvoston käsittelyssä. Sen vuoksi neuvosto päätti yhteisessä kannassa käyttää vähemmän juridista muotoilua, jonka mukaan kohtuuttomiin ehtoihin ”ei saada vedota kuluttajia vastaan” (saksaksi ”nicht gegen den Verbraucher geltend gemacht werden können”). Jäsenvaltioille haluttiin näin jättää oikeudellisten seuraamusten täsmällinen määrittely niiden oikeusjärjestelmissä. Tämäkään ilmaisu ei ilmeisesti ollut vielä riittävän neutraali, sillä Euroopan parlamentti halusi muuttaa sen muotoon ”eivät sido kuluttajia” (saksaksi ”für den Verbraucher nicht bindend”), jonka komissio hyväksyi tarkistettuun ehdotukseensa ja jonka neuvosto otti soveltuvin osin direktiivin lopulliseen versioon (ks. Ponick, A., *Die Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen und ihre Umsetzung im Vereinigten Königreich*, Münster, 2003, s. 68).

24 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., 6 artikla, 1 kohta, s. 1, joka tulkitsee direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa siten, että jäsenvaltioiden tehtäväksi on jätetty kohtuuttomien ehtojen sitomattomuuden oikeustekninen muotoilu.

25 — Ks. esim. Euroopan siviilioikeuden synnystä Rainer, M., *Introduction to Comparative Law*, Wien, 2010, s. 27–28.

49. On kuitenkin kyseenalaista, voiko direktiivin tässä säännöksessä vahvistettu sitomattomuuden muodostama oikeusseuraamus koskea asianosaista kuluttajaa ryhmäkanteen yhteydessä. Tällöin syntyy se perusongelma, että jäsenvaltioiden prosessioikeuden mukaan sopimusoikeudellisessa asiassa tehtyjen tuomioistuinten päätösten oikeusvaikutukset koskevat lähtökohtaisesti ainoastaan asianosaisia.[26] Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan tulkinta, jonka ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin esittää pohdittavaksi ensimmäisessä osakysymyksessä ja jonka mukaan kohtuuttoman sopimusehdon ei pidä katsoa sitovan yksittäistä kuluttajaa, jos kansallinen tuomioistuin toteaa sen pätemättömäksi silloin, kun kuluttajasopimuksen kohtuuttoman sopimusehdon pätemättömyyden toteamista koskevan vaatimuksen tekemiseen laissa tarkoitettu ja lailla tähän valtuutettu järjestö on kanteella vaatinut tätä kuluttajien nimissä, johtaisi siihen, että tuomioistuimen päätöksen vaikutus ulottuisi kolmansiin osapuoliin. Koska Unkarin oikeusjärjestyksessä säädetään tästä mahdollisuudesta siviililain 209/B §:n 1 momentissa, on tutkittava tällaisen vahvistustuomion oikeusvaikutukset vastaajana olevan elinkeinonharjoittajan ja asian ulkopuolisen kolmannen osapuolen väliseen oikeussuhteeseen.

50. On kuitenkin todettava, että unionin tuomioistuin on tähän asti ottanut kantaa ainoastaan direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan merkitykseen yksittäisten kanteiden kannalta. Siitä ei voida kuitenkaan johtaa, ettei kohtuuttomuuden toteamisella tuomioistuimessa voisi olla oikeusvaikutuksia muihin kuin asianosaisiin nähden. Kuten jo todettiin,[27] tämän keskeisen säännöksen soveltaminen ei rajoitu yksittäisiin kanteisiin, vaan se pätee yleisenä säännöksenä yhtä lailla direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuihin yleistä oikeussuojaa koskeviin mekanismeihin.

51. Jotta kuluttajansuojan tavoite voitaisiin saavuttaa tehokkaasti yleistä oikeussuojaa koskevan menettelyn yhteydessä, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetyn ehdon sitomattomuuden muodostaman oikeusseuraamuksen pitäisi olla voimassa myös silloin, kun direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdassa mainitut henkilöt tai järjestöt ovat nostaneet kanteen asianosaisten kuluttajien nimissä, koska muutoin ryhmäkanteen hyöty kuluttajille olisi vähäinen. Ei pidä nimittäin jättää huomiotta sitä, että abstrakti valvonta yleisen oikeussuojan välineenä on tarkoitettu yleiseen käyttöön laadittujen kohtuuttomien sopimusehtojen poistamiseen. Ehdot on siis tarkoitettu käytettäväksi elinkeinotoiminnassa useissa kuluttajasopimuksissa. Niitä voidaan sen vuoksi torjua tehokkaasti ainoastaan, kun kansallisen tuomioistuimen päätökselle, jossa todetaan tietyn ehdon kohtuuton luonne, annetaan laaja vaikutus.[28]

52. Direktiivissä ei todeta mitään siitä, minkälaisia oikeusvaikutuksia sopimusehdon kohtuuttoman luonteen toteamisella tuomioistuimessa pitäisi olla yksittäisen asian ulkopuolella. Unionin tason täsmällisempien sääntöjen puuttuessa on otettava lähtökohdaksi se, että jäsenvaltioilla on edelleen sääntelytoimivaltaa tällä alalla. Tämä johtopäätös on myös johdonmukainen, kun ajatellaan sitä, että näiden direktiivin 93/13 7 artiklaan sisältyvien vaatimusten on tarkoitus koskea yhtä lailla tuomioistuin- ja hallintomenettelyjä, joiden konkreettinen muoto voi vaihdella huomattavasti jäsenvaltiosta toiseen. Tällainen lähestymistapa on lisäksi yhdenmukainen unionin tuomioistuimen

26 — Useimpien jäsenvaltioiden prosessioikeudelle on yhteistä se, että konkreettisen sopimusoikeudellisen riidan johdosta tehty oikeuden päätös sopimusehdon kohtuuttomuudesta ei ilman muuta estä käyttämästä ehtoa edelleen, esimerkiksi koska päätöksen oikeusvoimavaikutus kohdistuu ainoastaan osapuoliin. Joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, esimerkiksi Puolassa, Unkarissa ja Sloveniassa, joissa tunnustetaan tuomioistuinten päätösten erga omnes -vaikutus, säädetään kuitenkin tähän periaatteeseen liittyvistä poikkeuksista kuluttajien suojelemiseksi elinkeinotoiminnassa käytettäviltä kohtuuttomilta ehdoilta (ks. edellä alaviitteessä 10 mainittu Ebers, M., s. 431). Joissakin jäsenvaltioissa on ryhdytty kuluttajansuojaintressissä toimiin sen estämiseksi, että elinkeinonharjoittajat käyttävät samankaltaisia, tuomioistuimen päätöksen oikeusvoiman piiriin mahdollisesti kuulumattomia ehtoja: esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa Unfair Terms in Consumer Contracts Regulations 1999:n 12 §:n 4 momentin mukaan kieltokanne voi koskea tiettyä ehtoa ja lisäksi sen kanssa samantapaisia ehtoja tai samaan tapaan vaikuttavia ehtoja. Vastaavasti kieltokanteita voidaan nostaa Kyproksella yksittäistä myyjää tai palveluntarjoajaa vastaan mutta lisäksi myös sellaista yrittäjäryhmää vastaan, joka käyttää tai suosittelee samoja tai samankaltaisia ehtoja, riippumatta siitä, toimivatko yritykset samalla alalla vai eri aloilla. Näissä maissa voidaan vastaavasti estää yrittäjiä kiertämästä tuomioistuinten päätöksiä siten, että ne korvaavat riidanalaisen ehdon samankaltaisilla kohtuuttomilla ehdoilla (ks. edellä alaviitteessä 10 mainittu Ebers, M., s. 432).

27 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 40 kohta.

28 — Edellä alaviitteessä 22 mainittu Kapnopoulou, E., s. 161, viittaa siihen, että ryhmäkanneprosessissa keskivertokuluttajan kannalta kohtuuttomiksi todettuja ehtoja ei voida sen jälkeen enää käyttää yleisesti.

oikeuskäytännössä tunnustetun jäsenvaltioiden organisatorisen ja menettelyllisen autonomian kanssa, jonka mukaan jäsenvaltiot ovat unionin oikeutta epäsuorasti täytäntöön pannessaan vastuussa toimivaltaisten viranomaisten perustamisesta ja institutionaalisesta rakenteesta ja soveltavat lähtökohtaisesti omaa kansallista prosessioikeuttaan ja organisatorista oikeuttaan. [29]

53. Kun otetaan huomioon se tosiseikka, että käsiteltävässä asiassa on kyse ainoastaan ryhmäkanteen muodostamasta välineestä, käsittelen ainoastaan mahdollisia siviiliprosessioikeudellisia lähestymistapoja. Yksi ajateltavissa oleva keino, ainoastaan yhden esimerkin mainitakseni, olisi tuomioistuimen yksittäistapauksessa antaman kohtuuttomuutta koskevan tuomion oikeusvaikutuksen laajentaminen, mikä olisi lähtökohtaisesti yhteensopivaa direktiivin 93/13 kanssa. [30] Yhteisöjen tuomioistuin totesi viimeksi asiassa Asturcom Telecomunicaciones [31] antamassaan tuomiossa, että koska unioni ei ole antanut asiasta säännöksiä, on jäsenvaltioiden asiana säätää sisäisessä oikeusjärjestyksessään oikeusvoiman periaatteen yksityiskohtaisesta toteuttamisesta jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatteen nojalla. [32] Toiseksi oikeusvoiman laajentaminen kolmansiin osapuoliin olisi sopiva keino saada aikaan ehdon sitomattomuus kulloisessakin sopimussuhteessa. Jäsenvaltioiden tehtäväksi jää lopulta harkita, mitkä keinot kussakin kansallisessa oikeusjärjestelmässä ovat sopivimpia riittäviä ja tehokkaita keinoja. Jäsenvaltioilla on näin ollen harkintavaltaa valittavan keinon tehokkuutta arvioidessaan.

54. Jäsenvaltiot ovat kuitenkin velvollisia ryhtymään muihinkin toimiin, jos välineen tehottomuus on todistettu kansallisessa oikeudessa lopullisesti. [33] Lisäksi on korostettava, ettei jäsenvaltioiden liikkumavara ole missään tapauksessa rajaton. Jäsenvaltio voi pikemminkin käyttää sillä olevaa liikkumavaraa ainoastaan unionin oikeuden yleisissä rajoissa, mikä tarkoittaa viime kädessä sitä, että liiallisen puuttumisen estää perusoikeuksien suojelun lisäksi myös unionin oikeuden suhteellisuusperiaate. [34] Valitun keinon riittävyyden muodostaman perusteen nimenomainen mainitseminen direktiivin 7 artiklassa osoittaa, että suhteellisuusperiaate muodostaa tärkeän oikeudellisen perusteen, jonka avulla keinojen yhteensopivuus unionin oikeuden kanssa on arvioitava.

ii) Kansallisten vahvistustuomioiden erga omnes -vaikutuksen yhteensopivuus

55. Nyt kun on esitetty 7 artiklan 2 kohtaan sisältyvän abstraktia valvontamenettelyä koskevan säännöksen yleispiirteet, on tutkittava, onko direktiivi 93/13 esteenä kyseessä olevan kaltaiselle kansalliselle säännökselle, jossa säädetään, että kansallisten tuomioistuinten vahvistustuomioiden oikeusvaikutus kohdistuu oikeudenkäyntiin osallistuvien asianosaisten lisäksi myös kaikkiin niihin (*erga omnes*), jotka ovat tehneet sopimuksen elinkeinonharjoittajan kanssa.

56. Sitä varten on tutkittava aluksi kyseisen kansallisen säännöksen yhteensopivuutta tehokkuuden perusteen kanssa, jonka mukaan kansalliselle lainsäätäjälle on annettava edellä esitettyjen näkökohtien mukaisesti riittävä liikkumavara kansallisen siviiliprosessioikeuden laadinnassa.

29 — Ks. Augsberg, I., ”Europäisches Verwaltungsorganisationsrecht und Vollzugsformen”, *Verwaltungsrecht der Europäischen Union* (toim. Jörg Philipp Terhechte), Baden-Baden, 2011, 6 §, 21 kohta, s. 219. Galetta, D.-U., *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost*?, Heidelberg, 2011, s. 11, katsoo, että jäsenvaltioiden menettelyllinen autonomia perustuu siihen, ettei Euroopan unionilla ole toimivaltaa prosessioikeuden alalla. Tehokkuusperiaate ja unionin oikeuden välittömän vaikutuksen periaate sallisivat kuitenkin sen, että unionin lainsäätäjä voisi käyttää jäsenvaltioiden prosessioikeutta tavoitteidensa saavuttamiseen.

30 — Vastaavasti edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., 7 artikla, 3 kohta, s. 2.

31 — Edellä alaviitteessä 6 mainittu asia Asturcom Telecomunicaciones.

32 — Ibid., tuomion 38 kohta.

33 — Ks. edellä alaviitteessä 15 mainittu Paisant, G., s. II-10057, joka viittaa direktiivin 93/13 7 artiklan 1 ja 2 kohtaan sisältyvään tehokkuusvaatimukseen.

34 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., 7 artikla, 3 kohta, s. 2.

57. Kohtuuttomaksi luokitellun ehdon toteamisella pätemättömäksi tuomioistuimessa, mikä vaikuttaa kaikkiin kuluttajasopimuksiin, joita vastaajana oleva elinkeinonharjoittaja on tehnyt, edistetään objektiivisesti katsoen ehdon käytön lopettamista elinkeinotoiminnassa. Tällaisen tuomion *erga omnes -vaikutus* poistaa nimittäin kyseisen ehdon yhdellä kertaa kaikista sopimuksista, joissa sitä on käytetty, eikä yksittäisten kuluttajien tarvitse puolustaa itseään tuomioistuimessa. Toteamalla ehto pätemättömäksi määrätään samalla yksi laajimmista oikeusseuraamuksista, joista siviilioikeusjärjestelmässä voidaan säätää. Näin varmistetaan, että direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan vaatimus – se, ettei kyseinen ehto sido kuluttajia – toteutuu. Erityisesti tällaisen tuomion huomattavien vaikutusten vuoksi voidaan lähteä siitä, että se vaikuttaa estävästi myös muihin elinkeinonharjoittajiin, jotka aikovat käyttää samankaltaisia ehtoja elinkeinotoiminnassa. Riidanalainen kansallinen säännös on näin ollen omiaan edistämään kuluttajansuojaa myös pitkällä aikavälillä.

58. Kyseessä oleva kansallinen säännös täyttää sen vuoksi direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan mukaisen tehokkuusvaatimuksen.

59. Kansallinen säännös on myös riittävä keino kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisissä sopimuksissa (direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohta). Ainakaan ei ole viitteitä siitä, että kansallisella säännöksellä puututtaisiin suhteettomasti unionin oikeudessa suojattuihin perusoikeuksiin, jolloin se voisi osoittautua kuluttajansuojan epätarkoituksenmukaiseksi keinoksi. Sillä ei varsinkaan rasiteta vahvistustuomioon johtavan menettelyn ulkopuolisia elinkeinonharjoittajia kohtuuttomasti ja siten, ettei näillä olisi oikeutta tulla kuulluksi. Edellä tämän ratkaisuehdotuksen 11 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa mainittujen kansallisten säännösten, erityisesti siviililain 209/B §:n 2 momentin, mukaan lähtökohtana on nimittäin oltava, että sitomattomuustuomio koskee ainoastaan vastaajana olevaa elinkeinonharjoittajaa. Sitä vastaan annetun tuomion e*rga omnes* -vaikutus ei tarkoita, että tuomiota olisi sovellettava erotuksetta niihin kaikkiin muihin elinkeinonharjoittajiin, jotka esimerkiksi kyllä käyttävät samanlaista ehtoa mutta jotka eivät ole olleet osallisina sitomattomuuden toteamiseen johtaneessa menettelyssä.

60. Jos näin tehtäisiin, se herättäisi vakavia prosessi- ja perusoikeudellisia epäilyjä: oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteeseen olisi nimittäin vaikea yhdistää ulkopuoliseen kohdistuvaa *erga omnes* -vaikutusta, varsinkin kun häneltä olisi evätty mahdollisuus ottaa ennen häntä koskevan tuomion julistamista kantaa kohtuuttomien ehtojen käyttöön elinkeinotoiminnassa. Oikeutta tulla kuulluksi, joka johtuu oikeusvaltioperiaatteesta ja kuuluu oikeuskäytännössä tunnustettuihin unionin oikeuden yleisiin oikeusperiaatteisiin,[35] ei olisi turvattu riittävän hyvin, jos *erga omnes* -vaikutus koskisi erotuksetta menettelyyn osallistumattomiakin, eikä kyseinen kansallinen säännös tällöin olisi direktiivin 7 artiklan mukainen. Tässä yhteydessä on kuitenkin korostettava sitä, että kysymys, joka koskee yhteensopivuutta unionin oikeudessa vahvistettujen perusoikeuksien kanssa, herää ainoastaan siltä osin kuin kansallisten tuomioiden *erga omnes* -vaikutus seuraa direktiivin 93/13 soveltamisalaan kuuluvien keinojen käytöstä. Ulkopuolisten hyväksi koituvaa *erga omnes* -vaikutusta ei sen sijaan ole kiistetty. Koska menettelyä koskevien perusoikeuksien loukkaaminen ei vaikuta ilmeiseltä ainakaan unionin tuomioistuimelle toimitettujen tietojen perusteella, jäljempänä on lähdettävä siitä, että myös riittävyyttä koskeva peruste täyttyy.

61. Edellä esitetystä seuraa, ettei direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä 7 artiklan 1 ja 2 kohdan kanssa, ole esteenä kansalliselle säännökselle, jonka mukaan tietyn elinkeinonharjoittajan kohtuuton sopimusehto ei sido kuluttajaa, jos kansallinen tuomioistuin toteaa sen pätemättömäksi silloin, kun laissa nimetty ja lailla tähän valtuutettu järjestö on vaatinut kanteella kuluttajasopimuksessa olevan kohtuuttoman sopimusehdon toteamista pätemättömäksi.

35 — Ks. asia 32/62, Alves, tuomio 4.7.1963 (Kok., s. 109); asia 136/79, National Panasonic, tuomio 26.6.1980 (Kok., s. 2033, Kok. Ep. V, s. 261, 21 kohta) ja asia C-48/96, Windpark Groothusen, tuomio 14.5.1998 (Kok., s. I-2873, 47 kohta).

iii) Kieltokanteiden yhteensopivuus

62. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee toisella osakysymyksellään lähinnä, onko direktiivi 93/13 esteenä kansalliselle säännökselle, jossa annetaan vaatimuksen tekemiseen laissa nimetylle ja lailla tähän valtuutetulle järjestölle oikeus nostaa kanne sellaisten ehtojen käytön kieltämiseksi, joiden kohtuuton luonne on todettu aiemmin tuomioistuimessa.

63. Aluksi on todettava, ettei direktiivi 93/13 – johdanto-osan 24 perustelukappaleessa mainittua yleisten ehtojen ennakkovalvontaa talouden eri aloilla lukuun ottamatta – estä jäsenvaltioita suunnittelemasta prosessioikeuttaan siten, että siinä voidaan säätää myös ennalta ehkäisevistä toimista kohtuuttomien ehtojen käytön estämiseksi elinkeinotoiminnassa. Asia on pikemminkin päinvastoin, kuten direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan tulkinnasta käy ilmi.

64. Direktiivin mainitussa säännöksessä säädetään ensinnäkin, että henkilöillä ja järjestöillä on oltava oikeus saattaa asia käsiteltäväksi tuomioistuimissa, jotka voivat päättää, ovatko yleiseen käyttöön laaditut sopimusehdot luonteeltaan kohtuuttomia, ja ne voivat lisäksi käyttää ”riittäviä ja tehokkaita keinoja tällaisten ehtojen käytön lopettamiseksi”. Kun otetaan huomioon sääntely-yhteys, tässä säännöksessä käytetyn epämääräisen oikeuskäsitteen ”keino” on katsottava tarkoittavan tuomioistuinten tai viranomaisten päätöksiä, joista säädetään kansallisen oikeusjärjestyksen prosessioikeudessa ja joita voidaan antaa kuluttajan suojaksi pyynnöstä tai viran puolesta. Jo säännöksen sanamuodosta käy ilmi, että lainsäätäjä erottaa yleisen oikeussuojan kaksi toisiaan täydentävää lajia. Ensimmäiseen luokkaan kuuluu menettely ehdon kohtuuttomuuden toteamiseksi, kun taas toinen luokka sisältää kaikki muut, jäsenvaltioiden määritettäväksi jäävät ”riittävät ja tehokkaat keinot”.

65. Direktiivin mainitun säännöksen sanamuodosta käy ilmi myös, että toteutettavien toimenpiteiden on oltava tarkoitettu ”yleiseen käyttöön laadittujen” kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseen. Näin ollen on kyse siitä, että laatija on tarkoittanut ehdon mahdollista käyttöä varten. Säännöksessä ei siten edellytetä, että yleistä käyttöä on pitänyt jo konkreettisesti tai varmasti suunnitella.[36] Säännöksen tarkoituksena on antaa niille, joihin ehto mahdollisesti vaikuttaa, mahdollisuus oikeussuojaan tulevien oikeudenloukkauksien varalta. Tämän tulkinnan vahvistaa tapa, jolla direktiivin säännös on eri kielissä laadittu.[37] Se viittaa nimittäin siihen, että on käytettävä ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä sen estämiseksi, että elinkeinonharjoittaja tulevaisuudessa käyttäisi tiettyä kohtuutonta ehtoa elinkeinotoiminnassa.

66. Näiden seikkojen vuoksi ei ainoastaan vaikuta siltä, että kieltokanteet on sallittava unionin oikeudessa, vaan ne vaikuttavat suorastaan prosessioikeudellisesti välttämättömiltä direktiivin tavoitteen saavuttamiseksi.[38] Kun otetaan huomioon säännöksen tarkoitus ja tavoite, yleinen oikeussuoja, jota direktiivin 93/13 7 artiklassa edellytetään jäsenvaltioilta, olisi puutteellinen, jos säännöksessä pelkästään sallittaisiin tiettynä ajankohtana olemassa olevan kohtuuttoman ehdon poistaminen tarjoamatta mahdollisuutta kieltää kyseisen ehdon käyttö yleisesti ja toteuttaa rikkomisten yhteydessä toimenpiteitä kiellon täytäntöönpanemiseksi.

36 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., 7 artikla, 9 kohta, s. 3.

37 — Saksankielinen (im Hinblick auf), ranskankielinen (en vue de), espanjankielinen (con vistas a), portugalinkielinen (com vista a) ja tanskankielinen (med henblik på) versio.

38 — Komissio viittaa kertomuksessaan kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY soveltamisesta (KOM(2000) 248 lopullinen, s. 26) siihen, että kieltokanteet kuuluvat kohtuuttomien sopimusehtojen perinteiseen kieltämisjärjestelmään tuomioistuimissa. Edellä alaviitteessä 17 mainittu Fornage, A.-C., s. 380, joka viittaa direktiivin 93/13 7 artiklan ja johdanto-osan 23. perustelukappaleen sanamuotoon, edustaa samoin sitä käsitystä, että jäsenvaltiot ovat velvollisia sallimaan kuluttajajärjestöjen nostamat kieltokanteet kuluttajien edun vuoksi.

67. Tietoisena tästä tarpeesta unionin lainsäätäjä antoi kuluttajien etujen suojaamista tarkoittavista kieltokanteista 23.4.2009 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2009/22/EY.[39] Tämän direktiivin, jolla kumottiin useaan kertaan muutettu edeltävä direktiivi 98/27/EY[40] 29.12.2009 alkaen, tavoitteena on lähentää jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä, jotka koskevat kuluttajien yhteisten etujen suojaamista tarkoittavia kieltokanteita, jotka kuuluvat sen liitteessä I lueteltujen direktiivien soveltamisalaan. Tarkoituksena on varmistaa sisämarkkinoiden moitteeton toiminta. Tässä yhteydessä on korostettava sitä seikkaa, että liitteessä I lueteltuihin direktiiveihin kuuluu myös käsiteltävän asian kannalta merkityksellinen direktiivi 93/13. Direktiivi 2009/22 täydentää direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan tarjoamaa prosessuaalista oikeussuojaa.[41]

68. Direktiivin 2009/22 3 artiklan mukaan kanteen nostamiseen oikeutetuilla yksiköillä tarkoitetaan ”mitä hyvänsä jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti perustettua elintä tai järjestöä, jolla on oikeus valvoa 1 artiklassa tarkoitettujen säännösten noudattamista”. Koska tämä säännös vastaa pääosin direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdan säännöstä, sitä on tulkittava niin, että myös pääasian kantajan kaltaiset kuluttajansuojajärjestöt ovat lähtökohtaisesti oikeutettuja nostamaan kieltokanteita, jos ne täyttävät jäsenvaltion lainsäädännön vaatimukset.

69. Kun tutkitaan kyseistä kansallista säännöstä, sellaisena kuin se on esitetty toisessa osakysymyksessä, edellä esitetyt näkemykset huomioon ottaen, se vastaa ainakin objektiivisesti tarkasteltuna tehokkuuden vaatimusta sikäli, että siinä sallitaan henkilöiden ja järjestöjen, joilla on laillinen etu suojella kuluttajia, vaatia tuomioistuinta toteamaan ehto pätemättömäksi ja elinkeinonharjoittajaa luopumaan ehdon käytöstä jo ennen kuin hän käyttää kohtuuttomaksi luokiteltua sopimusehtoa elinkeinotoiminnassa. Abstraktissa valvonnassa toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen varhaisen puuttumisen ansiosta varmistetaan, ettei kyseistä ehtoa käytetä kuluttajasopimuksissa. Lisäksi lainsäädännössä tarjotusta mahdollisuudesta ehdon pätemättömyyden toteamiseen ja tämän oikeusseuraamuksen soveltamisesta tulevaisuudessa elinkeinonharjoittajan kaikkiin sopimussuhteisiin saadaan se hyöty, että vältetään kerran jo kohtuuttomaksi luokitellun ehdon käyttäminen uudelleen. Jos erityisesti, kuten prosessioikeudessa usein tehdään, uhattaisiin tuntuvilla pakotteilla niitä, jotka rikkovat tuomioistuimen antamaa kieltomääräystä, kieltokanne toimisi tehokkaana kohtuuttomien ehtojen vastaisena aseena.

70. Täydellisyyden vuoksi on viitattava siihen, ettei kyseisessä kansallisessa säännöksessä säädetä menettelystä, joka olisi rinnastettavissa johdanto-osan 24. perustelukappaleessa tarkoitettuun ennakkovalvontaan, sillä tietyn ehdon käyttöä ei tehdä riippuvaiseksi tuomioistuimen tai viranomaisen luvasta. Päätös abstraktiin valvontaan liittyvän menettelyn käynnistämisestä kuuluu yksinomaan direktiivin 93/13 7 artiklan 2 kohdassa mainituille henkilöille ja järjestöille, jotka ovat oikeutettuja kanteen nostamiseen.

71. Ei ole myöskään viitteitä siitä, että tällä kansallisella säännöksellä voitaisiin rajoittaa kohtuuttomasti unionin oikeudessa suojattuja perusoikeuksia ja että säännös voisi peräti olla ristiriidassa riittävyyden vaatimuksen kanssa. Edellä tämän ratkaisuehdotuksen 59 kohdassa ja sitä seuraavassa kohdassa esitetyt epäilykset siitä, että *erga omnes* -vaikutus kohdistuisi menettelyn ulkopuolisiin elinkeinonharjoittajiin, pätevät kuitenkin tässäkin yhteydessä. Koska tämäkin peruste täyttyy, lähtökohtana on oltava, että kansallinen säännös on yhteensopiva direktiivin 93/13 kanssa.

39 — EUVL L 110, s. 30.

40 — Kuluttajien etujen suojaamista tarkoittavista kieltokanteista 19.5.1998 annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/27/EY (EYVL L 166, s. 51).

41 — Vastaavasti Stuyck, J., ”Public and Private Enforcement in Consumer Protection: General Comparison EU-USA”, *New Frontiers of Consumer Protection – The Interplay Between Private and Public Enforcement*, Oxford, 2009, s. 78.

72. Näin ollen toiseen osakysymykseen on vastattava siten, ettei direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohta, luettuna yhdessä direktiivin 7 artiklan 1 ja 2 kohdan kanssa, ole esteenä kansalliselle säännökselle, jossa säädetään, että kun yleisen edun mukaisesta kanteesta annetaan tuomio, josta hyötyvät myös kuluttajat, jotka eivät olleet prosessin asianosaisina, tai jolla kielletään kohtuuttoman ennalta muotoillun sopimusehdon käyttö, kuluttajasopimuksiin sisältyvä kohtuuton ehto ei sido kyseisiä kuluttajia vastaajana olevaan elinkeinonharjoittajaan nähden tulevaisuudessakaan.

iv) Perittyjen kustannusten ja maksujen palauttaminen

73. Lisäkysymys, jota ei tosin ole esitetty ennakkoratkaisukysymyksenä mutta johon ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin selvästi haluaa vastauksen, kuten ennakkoratkaisupyynnön lausumista käy ilmi, koskee sellaisen kansallisen säännöksen yhteensopivuutta direktiivin 93/13 kanssa, jonka mukaan kuluttajat, jotka eivät ole osallisina asiassa, voivat vaatia palveluntarjoajan kohtuuttomien ehtojen vuoksi perimien kustannusten ja maksujen korvaamista. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin on muotoillut tämän kysymyksen siten, että se haluaisi saada selville, voivatko sellaisetkin kuluttajat, jotka eivät ole olleet asianosaisina, vedota direktiivin 93/13 säännöksiin ja esittää tällaisen korvausvaatimuksen.

74. Tässä muodossa esitettyyn kysymykseen on mielestäni vastattava kieltävästi, sillä direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään ainoastaan, ettei kohtuuton ehto saa sitoa kuluttajaa, jolloin tämän sitomattomuuden edellytykset on määritettävä kansallisissa oikeussäännöksissä. Tämä tarkoittaa sitä, että sitomattomuuden oikeustekninen toteutus jää jäsenvaltioiden tehtäväksi. Direktiivissä ei sen sijaan säädetä kuluttajien mahdollisesta oikeudesta korvauksiin suorituksista, joita elinkeinonharjoittaja on saanut kuluttajalta aiheettomasti heidän välisensä sopimussuhteen osittaisen mitättömyyden johdosta. Korvausvaatimuksilla pyritään peruuttamaan omaisuudensiirrot, jotka on tosin pantu täytäntöön lainvoimaisesti mutta joilta puuttuu oikeuttava peruste. Niillä halutaan mukauttaa omaisuussuhteet lainmukaiseen oikeustilaan. Korvausvaatimukset antavat näin ollen paljon enemmän kuin sen, mikä oikeastaan on direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan tavoitteena. Säännöksen lainsäädännöllisenä tavoitteena on nimittäin ainoastaan varmistaa, ettei kohtuuton sopimusehto aiheuta kuluttajalle velvollisuuksia.

75. Kysymykseen on vastattava samalla tavalla myös yleisen oikeussuojan, jonka yhteydessä tätä säännöstä myös sovelletaan sen yleisen sovellettavuuden vuoksi, vaatimusten kannalta tarkasteltuna. Direktiivin 93/13 7 artiklan 1 kohdassa vaaditaan tosin riittäviä ja tehokkaita keinoja kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi. Siinä ei kuitenkaan vaadita omaisuussuhteiden mukauttamista lainmukaiseen oikeustilaan. Se jää kansallisen oikeuden tehtäväksi.

76. Kun otetaan huomioon se, että kansallisessa lainsäädännössä annetaan kuluttajalle enemmän oikeuksia kuin direktiivissä 93/13, on tutkittava direktiivin 8 artiklan sovellettavuutta. Sen mukaan jäsenvaltiot voivat antaa tai pitää voimassa direktiivin soveltamisalalla perustamissopimuksen mukaisia tiukempia säännöksiä varmistaakseen kuluttajalle suojelun korkeamman tason. Elinkeinonharjoittajan kuluttajalta kohtuuttomien sopimusehtojen perusteella aiheettomasti perimien kustannusten ja maksujen korvaamista koskevan oikeuden tunnustamisella lainsäädännössä edistetään kiistatta kuluttajansuojaa. Lisäksi on kyse kansallisesta säännöksestä, joka koskee direktiivin 93/13 soveltamisalaan kuuluvaa kuluttajasopimusten kohtuuttomien ehtojen aluetta. Koska säännöksen yhteensopivuudesta primaarioikeuden kanssa ei ole minkäänlaisia epäilyksiä, kansallinen säännös täyttää direktiivin 8 artiklassa annetun valtuutuksen unionin oikeuden mukaisen käyttämisen vaatimukset. Näin ollen direktiivi 93/13 ei ole esteenä tällaiselle kansalliselle säännökselle.

B *Toinen ennakkoratkaisukysymys*

77. Toinen ennakkoratkaisukysymys voidaan järkevästi lukien jakaa kahteen erilaiseen aihekokonaisuuteen. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin tiedustelee ensisijaisesti, onko sopimusehto, jossa elinkeinonharjoittaja muuttaa yksipuolisesti hintaa koskevia sopimusehtoja esittämättä yksiselitteisesti hintojen vaihtelumenetelmää ja mainitsematta sopimuksessa perusteltuja syitä, katsottava kohtuuttomaksi direktiivissä 93/13 tarkoitetulla tavalla. Mikäli tähän kysymykseen on vastattava myöntävästi, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin haluaa lisäksi tietää, voidaanko kansallisessa lainsäädännössä säätää tämän sopimusehdon mitättömyydestä lain nojalla. Selkeyden vuoksi aihekokonaisuuksia on hyvä käsitellä erikseen ja peräkkäin.

1. Riidanalaisen ehdon kohtuuttoman luonteen arviointi

a) Sisällöllisen valvonnan sisältö

78. Kansallisen tuomioistuimen on varmistettava ennen ehdon kohtuuttoman luonteen arviointia, että sen sisältöä voidaan ylipäänsä valvoa direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Viitattakoon tässä yhteydessä asiassa Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid annettuun tuomioon,[42] jossa unionin tuomioistuin totesi, ettei mainitussa säännöksessä määritellä esimerkiksi direktiivin 93/13 soveltamisalaa, vaan sen kohteena ovat ”sellaisten sopimusehtojen sisällöllisen valvonnan yksityiskohtaiset säännöt ja ulottuvuus, joista ei ole neuvoteltu erikseen ja joissa kuvataan elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välillä tehtyjen sopimusten olennaiset suoritukset”.[43] Direktiivin 4 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusehtojen kohtuuttoman luonteen arviointi ”ei saa koskea sopimuksen pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyyttä eikä vastineena toimitettavia palveluja ja tavaroita, jos ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi”.

79. Se seikka, että pääasian vastaaja laskuttaa asiakkailtaan postiosoituksena maksamisen kustannukset, voisi pinnallisesti tarkasteltuna johtaa oletukseen, jonka mukaan kyseinen käytäntö koskee ainoastaan sopimuksen päävelvoitetta, johon voidaan direktiivin 93/13 4 artiklan 2 kohdan mukaan kohdistaa sisällöllinen valvonta vain, jos kyseistä ehtoa ei ole laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. Tällöin jätettäisiin kuitenkin huomiotta se, ettei oikeusriidan keskeisenä kohteena ole niinkään itse kustannusten suuruus kuin pikemminkin vastaajan oikeus muuttaa tiettyjen palvelujen sopimusehtoja yksipuolisesti. Esitetty kysymys osoittautuu näin ollen monimutkaisemmaksi kuin ensi silmäyksellä vaikuttaa. Itse asiassa tietty sopimuksen muuttamistapa, joka mahdollisesti haittaa kuluttajaa huomattavasti, on arvioitava direktiivin 93/13 nojalla. Sen tosiseikan, että 3 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan kanssa, esitetään samanlainen tilanne, on katsottava tukevan sitä, että lainsäätäjän tarkoituksena oli kohdistaa yksipuoliseen sopimuksen muuttamiseen direktiivin 93/13 nojalla tiukempi valvonta. Säännöksen soveltamisala ja seuraukset kuluttajan kannalta puhuvat sisällöllisen valvonnan välttämättömyyden puolesta. Tästä syystä vaatimuksia kyseisen ehdon selkeydestä ja ymmärrettävyydestä sisällöllisen valvonnan edellytyksenä, jonka olemassaolo toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan on todettava,[44] ei saa asettaa liian alhaisiksi.

42 — Mainittu edellä alaviitteessä 19.

43 — Ibid., tuomion 34 kohta.

44 — Ks. edellä alaviitteessä 19 mainittu asia Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, tuomion 32 kohta.

b) Luettelon ja toimivaltajaon viittausluonne

80. Itse riidanalaisen ehdon kohtuuttomaksi luokittelun keskeisestä kysymyksestä on todettava, että direktiivin 93/13 3 artiklassa määritellään hyvään tapaan ja osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien huomattavaan epätasapainoon viitaten ainoastaan abstraktilla tavalla ne seikat, jotka tekevät sellaisesta sopimusehdosta kohtuuttoman, josta ei ole erikseen neuvoteltu.[45] Tältä osin direktiivin 3 artiklan 3 kohdassa mainitussa liitteessä on ainoastaan ohjeellinen luettelo, joka ei ole tyhjentävä, niistä ehdoista,[46] joita voidaan pitää kohtuuttomina.[47] Luettelossa olevaa ehtoa ei välttämättä ole pidettävä kohtuuttomana, ja päinvastoin sellainen ehto, joka ei ole luettelossa, voidaan todeta kohtuuttomaksi.[48] Sen vuoksi pelkästään siitä, että ehto on luettelossa, ei voida päätellä ehdottomasti, että se on kohtuuton.

81. Huolimatta ohjeellisesta luonteesta, joka tällaisella näkökohdalla oikeuskäytännön mukaan on, kyseisen sopimusehdon mahdollista kohtuutonta luonnetta on arvioitava itsenäisesti ja yksityiskohtaisesti. Direktiivin 93/13 4 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioitaessa otetaan huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne ja viitataan sopimuksentekohetkellä kaikkiin sopimuksen tekoon liittyviin olosuhteisiin sekä kaikkiin muihin sopimuksen ehtoihin, josta se on riippuvainen.

82. Tässä yhteydessä on muistutettava, että unionin tuomioistuimen nykyisin vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että on kansallisen tuomioistuimen tehtävänä on todeta, täyttääkö sopimusehto perusteet, joiden perusteella se on direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohdan mukaan luokiteltava kohtuuttomaksi.[49] Nyt käsiteltävän ennakkoratkaisupyynnön tavoitteen kannalta tämä merkitsee – kuten kaikki asianosaiset ja muut osapuolet ovat kirjallisissa huomautuksissaan yksimielisesti todenneet – sitä, että kansallisen eikä unionin tuomioistuimen tehtävänä on arvioida riidanalaisen ehdon kohtuuttomuutta.

83. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä käy lisäksi ilmi, että unionin tuomioistuin voi SEUT 267 artiklassa sille myönnetyn unionin oikeuden tulkintaa koskevan toimivallan mukaisesti tulkita yleisiä perusteita, joita unionin lainsäätäjä on käyttänyt kohtuuttoman sopimusehdon käsitteen määrittelemiseksi. Kuten viimeksi asiassa Pénzügyi Lízing annetussa tuomiossa[50] todettiin, tämä tulkintavalta ulottuu muun muassa myös direktiivin 93/13 liitteen sisältämien ehtojen tunnusmerkistöihin. Sen sijaan unionin tuomioistuin ei voi lausua näiden yleisten perusteiden soveltamisesta tiettyyn sopimusehtoon, jota on tarkasteltava yksittäistapauksen seikat huomioon ottaen.[51]

84. Ennakkoratkaisukysymyksestä käy implisiittisesti ilmi, että ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen lähtökohtana on ilmeisesti se, että riidanalainen ehto vastaa pitkälti direktiivin liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan tunnusmerkistöä. Tätä luokittelua ei voida moittia ainakaan unionin tuomioistuimen käytettävissä olevien tosiseikkoja koskevien tietojen perusteella. Kuten

45 — Ks. edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Pannon GSM, tuomion 37 kohta ja asia C-237/02, Freiburger Kommunalbauten, tuomio 1.4.2004 (Kok., s. I-3403, 20 kohta).

46 — Kuten johdanto-osan 17. perustelukappaleesta käy ilmi, tämän direktiivin tarkoituksen mukaisesti sen liitteessä olevien ehtojen luettelolla voi olla ainoastaan ohjeellinen luonne, ja tämän direktiivin vähimmäisluonteen vuoksi jäsenvaltiot voivat joko laajentaa tai rajoittaa ehtojen soveltamisalaa lainsäädännöllään.

47 — Ks. edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Pannon GSM, tuomion 38 kohta ja edellä alaviitteessä 45 mainittu asia Freiburger Kommunalbauten, tuomion 20 kohta.

48 — Ks. asia C-478/99, komissio v. Ruotsi, tuomio 7.5.2002 (Kok., s. I-4147, 20 kohta) ja edellä alaviitteessä 45 mainittu asia Freiburger Kommunalbauten, tuomion 20 kohta.

49 — Ks. edellä alaviitteessä 45 mainittu asia Freiburger Kommunalbauten, tuomion 25 kohta; edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Pannon GSM, tuomion 43 kohta; edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 23 kohta ja asia C-137/08, Pénzügyi Lízing, tuomio 9.11.2010 (Kok., s. I-10847, 43 ja 44 kohta).

50 — Edellä alaviitteessä 49 mainittu asia Pénzügyi Lízing, tuomion 44 kohta.

51 — Ks. edellä alaviitteessä 45 mainittu asia Freiburger Kommunalbauten, tuomion 22 kohta; edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Pannon GSM, tuomion 42 kohta; edellä alaviitteessä 4 mainittu asia Mostaza Claro, tuomion 22 kohta ja edellä alaviitteessä 49 mainittu asia Pénzügyi Lízing, tuomion 43 ja 44 kohta.

oikeudenkäyntiasiakirjoista ilmenee,[52] pääasian vastaaja on ottanut moititun kaupallisen menettelyn, jolla asiakkaat velvoitetaan maksamaan postiosoituksin maksamisesta johtuvat kustannukset, käyttöön vaiheittain kesä–lokakuussa 2008 muuttamalla yleisiä sopimusehtojaan. Epäselväksi jää ainoastaan se, koskivatko uudet yleiset sopimusehdot ainoastaan uusia sopimuksia vai yhtä lailla kaikkia asiakkaita. Lähempien tietojen puuttuessa jäljempänä on otettava lähtökohdaksi viimeksi mainittu tilanne. Myös tosiseikkojen lähempi tarkastelu tukee sitä, varsinkin kun lähtökohtana on oltava se, että elinkeinonharjoittaja haluaa mieluummin, että sen elinkeinotoiminnassa käyttämiä sopimusehtoja sovelletaan yleisesti kaikkiin sen ja sen asiakkaiden välillä solmittuihin sopimussuhteisiin. Näin tarkasteltuna käsiteltävässä asiassa on tosiaan muutettu jälkikäteen sopimusehtoja, kuten liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan tunnusmerkistössä kuvataan.

85. Ennakkoratkaisumenettelyn toimivaltajakoa vastaavasti unionin tuomioistuin rajoittuu tulkitsemaan esitettyjä direktiivin säännöksiä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen luokittelun perusteella, jolloin hyödyllisen vastauksen antamiseksi ennakkoratkaisukysymykseen on otettava väistämättä huomioon myös pääasian olosuhteet.

c) Merkityksellisen ehtojen tunnusmerkistön tulkinta

86. Tulkinnan lähtökohdan muodostaa direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohdassa oleva keskeinen säännös. Siinä säädetään, että sopimusehtoa, josta ei ole erikseen neuvoteltu, pidetään kohtuuttomana, jos se ”hyvän tavan vastaisesti aiheuttaa kuluttajan vahingoksi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien välille”. Jos elinkeinonharjoittaja, kuten pääasiassa, varaa itselleen oikeuden yksipuolisesti muuttaa sopimuksen tärkeitä ehtoja, joihin kuuluvat hinta ja sopimuksen täytäntöönpanon kustannukset, ilmoittamatta hinnanmuutoksen sääntöjä tai syytä, tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa kuluttaja on puolustuskyvytön elinkeinonharjoittajan edessä, jollei hänelle anneta poikkeuksellisesti oikeutta valittaa muutoksista tietyissä tapauksissa. Vahingon kärsimisriski on sitä suurempi, mitä epämääräisempi kyseinen ehto on sopimuksen niiden näkökohtien kannalta, joita elinkeinonharjoittaja saa yksipuolisesti muuttaa. Tällainen säännös voi aiheuttaa hyvän tavan vastaisesti sopimuksesta johtuvien oikeuksien ja velvollisuuksien huomattavan epätasapainon kuluttajan vahingoksi. Näin tapahtuu erityisesti, kun elinkeinonharjoittajan muutosoikeus ulottuu, kuten käsiteltävässä asiassa, sopimuksen pääkohteeseen, rajoittumatta ainoastaan sen muihin näkökohtiin. Lainsäätäjä sisällytti tällaisen tilanteen yleisessä muodossa liitteessä olevan 1 kohdan j alakohtaan erityisesti tietoisena riskeistä, joita se aiheuttaa kuluttajalle.

87. Kaikki ehdot, joilla luodaan perusta yksipuoliselle oikeudelle tehdä sopimusmuutoksia, eivät suinkaan ole kohtuuttomia, vaan ainoastaan sellaiset ehdot, joissa myönnetään oikeus, joka ei riipu pätevästä syystä, tai joissa ei mainita kyseisen muutoksen syytä. Direktiivin liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan ehtojen tunnusmerkistössä oletetaan, että kuluttajalla on riittävä suoja, kun hänellä on etukäteen mahdollisuus ja edellytykset saada tietoa sopimusmuutoksista. Kuten käy ilmi erityisesti käänteispäätelmästä, joka koskee 1 kohdan g alakohdassa mainittua vakavan perusteen muodostamaa tunnusmerkkiä, pätevä syy ei edellytä, että sopimuksessa kuvatun palvelun kaikkiin yksityiskohtiin sitoutuminen on täysin kohtuutonta. Riittävä on jokainen oikeudellisesti kyllin vakava peruste, joka liittyy ehdon mukaan mahdolliseen palvelukuvauksen muutokseen. Ratkaisevaa on näin ollen se, että kyseessä olevien etujen arvioinnin perusteella on olemassa oikeudellisesti pakottava syy. Muutoksen syy on nimenomaisesti mainittava ehdossa. Jos syytä ei ole mainittu, ehto on tyypillisesti kohtuuton jo sen vuoksi. Syyn on oltava kuluttajan kannalta selkeästi ja ymmärrettävästi laadittu. Tämä velvollisuus johtuu direktiivin 93/13 5 artiklasta, jonka mukaan kaikki kirjallisesti laaditut ehdot on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan ehtojen tunnusmerkistön sanamuodon ja tarkoituksen mukaan ei riitä, että ehdossa ainoastaan toistetaan pätevä syy

52 — Ks. pääasian vastaajan 4.5.2009 antaman vastineen sivu 3.

yleislausekemaisesti. Mahdollinen syy on pikemminkin esitettävä riittävän läpinäkyvästi.[53] Kuten ennakkoratkaisukysymyksestä suoraan käy ilmi, tämä edellytys ei ilmeisesti täyty pääasiassa, joten ehdon luokittelemiselle kohtuuttomaksi löytyy tukea. Lopullinen arviointi jää kuitenkin toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi.

2. Pätemättömyys lain nojalla

a) Kansallisessa lainsäädännössä säädetty pätemättömyysseuraamus

88. Sen jäljempänä käsiteltävän kysymyksen yhteydessä, voidaanko kansallisessa lainsäädännössä säätää kohtuuttoman sopimusehdon pätemättömyydestä lain nojalla, voidaan viitata aluksi edellä tämän ratkaisuehdotuksen 47 kohdassa ja sitä seuraavassa kohdassa esittämiini näkemyksiin.

89. Kuten tällöin jo totesin, direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa säädetään ainoastaan, ettei kyseinen ehto voi sitoa kuluttajaa, kun taas ehdon kohtuuttoman luonteen toteamisen seuraamuksista säädetään kansallisessa lainsäädännössä. Säännöksessä säädetään ainoastaan tuloksesta, jonka saavuttamisen jäsenvaltiot joutuvat varmistamaan direktiiviä täytäntöön pannessaan, mutta siinä ei täsmennetä, onko kyseinen ehto julistettava pätemättömäksi tai tehottomaksi. Se jätetään kansallisen lainsäädännön tehtäväksi. Tällainen säännös vastaa direktiivin oikeudellista luonnetta lainsäädännön lähentämisen välineenä, joka SEUT 288 artiklan mukaan on sitova saavutettavan tavoitteen kannalta, kun taas muodon ja keinojen valinta jätetään pitkälti kansallisille viranomaisille.

90. Edellä esitetystä syystä pätemättömyyteen perustuva lähestymistapa osoittautuu lähtökohtaisesti yhteensopivaksi direktiivin 93/13 kanssa, sillä sen avulla estetään direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan tavoitteen mukaisesti kohtuuttoman sopimusehdon kuluttajaan kohdistuvat oikeusvaikutukset.[54]

b) Suoraan laista seuraava pätemättömyys

91. Kun tarkastellaan sitä kysymystä, voidaanko kansallisessa lainsäädännössä säätää, että tällainen ehto on pätemätön suoraan lain nojalla, on viitattava unionin tuomioistuimen direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohtaa koskevaan oikeuskäytäntöön, jossa on asetettu tärkeitä vaatimuksia täytäntöönpanolainsäädännölle, jotta se olisi kuluttajansuojaa koskevien tavoitteiden mukainen.

92. Muistutettakoon tässä yhteydessä yhdistetyissä asioissa Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores annetusta tuomiosta,[55] jossa yhteisöjen tuomioistuin totesi, ettei ”direktiivin 6 artiklassa tarkoitettua tavoitetta voitaisi saavuttaa, jos kuluttajilla itsellään olisi velvollisuus vedota tällaisten ehtojen kohtuuttomuuteen, ja että tehokas kuluttajansuoja voidaan saavuttaa ainoastaan, jos kansallisella tuomioistuimella on mahdollisuus arvioida tällaista ehtoa viran puolesta”.[56] Toiseksi on muistutettava asiassa Pannon GSM[57] annetusta tuomiosta, jossa täsmennettiin oikeuskäytäntöä toteamalla, että ”direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan ei voida katsoa merkitsevän sitä, että kohtuuton sopimusehto ei

53 — Ks. edellä alaviitteessä 11 mainittu Pfeiffer, T., liite, 91 kohta, s. 17.

54 — Vastaavasti edellä alaviitteessä 10 mainittu Ebers, M., s. 405, joka katsoo, että ehdottomaan pätemättömyyteen perustuva lähestymistapa on oikeuskäytännön vaatimusten mukainen, kun taas suhteelliseen pätemättömyyteen perustuva ei ole. Muut lähestymistavat, kuten esimerkiksi suojaava pätemättömyys (protective nullity), vaikuttavat tekijän mukaan olevan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisia, kunhan kuluttajaa suojellaan myös silloin, kun hän ei esitä ehdon kohtuuttomaa luonnetta koskevaa väitettä, koska ei tunne oikeuksiaan tai ei peräti uskalla käyttää niitä (ks. suojaavan pätemättömyyden periaatteesta Italian siviilioikeudessa Schurr, F., *Handbuch Italienisches Zivilrecht*, toim. Bernhard Eccher, Francesco Schurr ja Gregor Christandl, Wien, 2009, s. 323, 3/437 kohta).

55 — Mainittu edellä alaviitteessä 4.

56 — Ibid., tuomion 26 kohta.

57 — Edellä alaviitteessä 5 mainittu asia Pannon GSM.

sido kuluttajaa ainoastaan siinä tapauksessa, että kuluttaja on esittänyt tätä nimenomaisesti koskevan vaatimuksen”. Tätä perusteltiin sillä, että ”tällainen tulkinta epäisi kansalliselta tuomioistuimelta mahdollisuuden sen käsiteltäväksi saatetun vaateen tutkittavaksi ottamista selvittäessään tutkia viran puolesta sopimusehdon kohtuuttomuutta, kun kuluttaja ei ole nimenomaisesti siihen vedonnut”. [58]

93. Kuten totesin jo asiassa Pénzügyi Lízing [59] esittämässäni ratkaisuehdotuksessa, tätä oikeuskäytäntöä on tulkittava siten, että unionin oikeuden mukaan kansallinen tuomioistuin on velvollinen tutkimaan sopimusehdon kohtuuttomuuden viran puolesta ja toiseksi sopimuksen sitomattomuuden on perustuttava suoraan lakiin. [60] Kun nämä vaatimukset on täytetty, voidaan varmistaa, ettei kuluttajan tarvitse esittää mitään asiakirjoja ehdon kohtuuttomuuden toteamiseksi.

94. Jäsenvaltiot voivat vapaasti panna oikeusjärjestyksissään täytäntöön sitä, ettei kohtuuttomaksi luokiteltu sopimusehto sido kuluttajia, koskevat vaatimukset siten, että ehto katsotaan pätemättömäksi suoraan lain nojalla.

C *Yhteenveto päätelmistä*

95. Lopuksi esitän lyhyen yhteenvedon edellä esitetyn ennakkoratkaisukysymysten tutkimisen keskeisistä päätelmistä.

96. Tutkimus osoitti, ettei direktiivissä 93/13 ainoastaan sallita ryhmäkanteen muodostaman välineen käyttöönottoa jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä vaan sitä pidetään lisäksi suorastaan 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuna ”tehokkaana” ja ”riittävänä” yleisen oikeussuojan välineenä kohtuuttomien ehtojen käytön lopettamiseksi elinkeinotoiminnassa. [61]

97. Vaikka direktiivin 93/13 7 artiklan yksittäiset vaatimukset ja unionin lainsäätäjän valitsema vähimmäistason yhdenmukaistamisen muodostama lähestystapa tarjoavat jäsenvaltioille laajan harkintavallan niiden prosessioikeuden suunnittelussa, tietyt vaatimukset on täytettävä, jotta varmistetaan, että kuluttajansuojan lainsäädännölliset tavoitteet saavutetaan. Tavoitteisiin kuuluu, ettei kerran kohtuuttomaksi luokiteltu sopimusehto direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdan mukaisesti enää sido kyseisiä kuluttajia. [62] Tämän tavoitteen täyttää säännös, jonka mukaan kansallisten tuomioistuinten vahvistustuomioilla on oikeusvaikutus oikeudenkäyntimenettelyn asianosaisten lisäksi myös kaikkiin niihin (erga omnes), jotka ovat tehneet sopimuksen kyseisen elinkeinonharjoittajan ja ehdon käyttäjän kanssa. [63] Prosessuaaliseksi välttämättömyydeksi direktiivin tavoitteiden saavuttamisen kannalta ovat osoittautuneet kieltokanteet, joiden muodon yleispiirteistä säädetään myös direktiivissä 2009/22. [64]

98. Lisäksi on todettu, ettei kuluttajien mahdollisista oikeuksista kohtuuttoman sopimusehdon käytön vuoksi perittyjen kustannusten ja maksujen palauttamiseen ole säädetty direktiivissä 93/13. Direktiivi 93/13 ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti esteenä tällaiselle kansalliselle säännökselle. [65] Lisäksi tutkimuksissa kävi ilmi, että sille oletukselle löytyi painokasta tukea, että riidanalainen ehto vastaa direktiivin liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan tunnusmerkistöä ja täyttää perusteet, joiden

58 — Ibid., tuomion 24 kohta.

59 — Edellä alaviitteessä 49 mainitussa asiassa Pénzügyi Lízing 6.7.2010 esittämäni ratkaisuehdotuksen 105 kohta.

60 — Ks. Heinig, J., ”Die AGB-Kontrolle von Gerichtsstandsklauseln – zum Urteil Pannon des EuGH”, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2009, s. 885, joka tulkitsee unionin tuomioistuimen asiassa Pannon esittämät lausumat siten, että velvollisuuden tutkia viran puolesta kanssa on yhteensopivaa ainoastaan se, että ehdon tehottomuus johtuu direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdasta lain nojalla eikä kuluttajan tarvitse vedota siihen; Borges, G., ”AGB-Kontrolle durch den EuGH”, *Neue Juristische Wochenschrift*, 2001, s. 2061.

61 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 39–43 kohta.

62 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 51 kohta.

63 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 61 kohta.

64 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 66 kohta ja sitä seuraava kohta.

65 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 76 kohta.

perusteella se voidaan luokitella kohtuuttomaksi direktiivin 93/13 3 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla. Ehdon kohtuuttomuuden lopullinen toteaminen jää kuitenkin kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi.[66] Mikäli ehto todetaan luonteeltaan kohtuuttomaksi, direktiivi 93/13 ei ole esteenä sille, että ehto todetaan kansallisessa säännöksessä pätemättömäksi suoraan lain nojalla.[67]

VII Ratkaisuehdotus

99. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin vastaa Pest Megyei Bíróságin esittämiin ennakkoratkaisukysymyksiin seuraavasti:

1) Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993 annetun neuvoston direktiivin 93/13/ETY 6 artiklan 1 kohtaa ja 7 artiklan 1 ja 2 kohtaa on tulkittava siten, etteivät ne ole esteenä kansalliselle säännökselle, jonka mukaan kohtuuttomalla sopimusehdolla, jota tietty elinkeinonharjoittaja käyttää kuluttajasopimuksissa ja jonka pätemättömyyden tai sitomattomuuden kansallinen tuomioistuin on todennut laissa nimetyn ja lailla tähän valtuutetun järjestön nostamaa yleisen edun mukaista kannetta käsitellessään, ei ole oikeusvaikutuksia missään kyseisen elinkeinonharjoittajan tekemässä kuluttajasopimuksessa.

2) Direktiivin 93/13 6 artiklan 1 kohdassa ja 7 artiklan 1 ja 2 kohdassa ei anneta kuluttajalle, joka ei ole asianosainen, oikeutta saada korvausta ehdon kohtuuttomuuden johdosta syntyneistä kustannuksista, jos ehdon kohtuuttomuus on todettu toisessa oikeudenkäynnissä, joka ei koskenut asianomaista kuluttajaa. Direktiivin 8 artikla ei ole kuitenkaan esteenä kansalliselle säännökselle, jossa kuluttajalle annetaan tällaisessa tapauksessa oikeus korvausvaatimukseen.

3) Sopimusehto, jolla elinkeinonharjoittaja yksipuolisesti muuttaa yleisten sopimusehtojen hintaa koskevia sopimusehtoja esittämättä yksiselitteisesti hintojen vaihtelumenetelmää ja mainitsematta sopimuksessa perusteltuja syitä, kuuluu direktiivin 3 artiklan 3 kohdan perusteella annetussa liitteessä olevan 1 kohdan j alakohdan soveltamisalaan. Kansallisen tuomioistuimen asiana on kuitenkin arvioida, onko kyseinen ehto kohtuuton yksittäistapauksessa. Direktiivi ei ole esteenä kansalliselle säännökselle, jossa säädetään, että tällainen ehto on pätemätön suoraan lain nojalla.

66 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 87 kohta.

67 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 94 kohta.